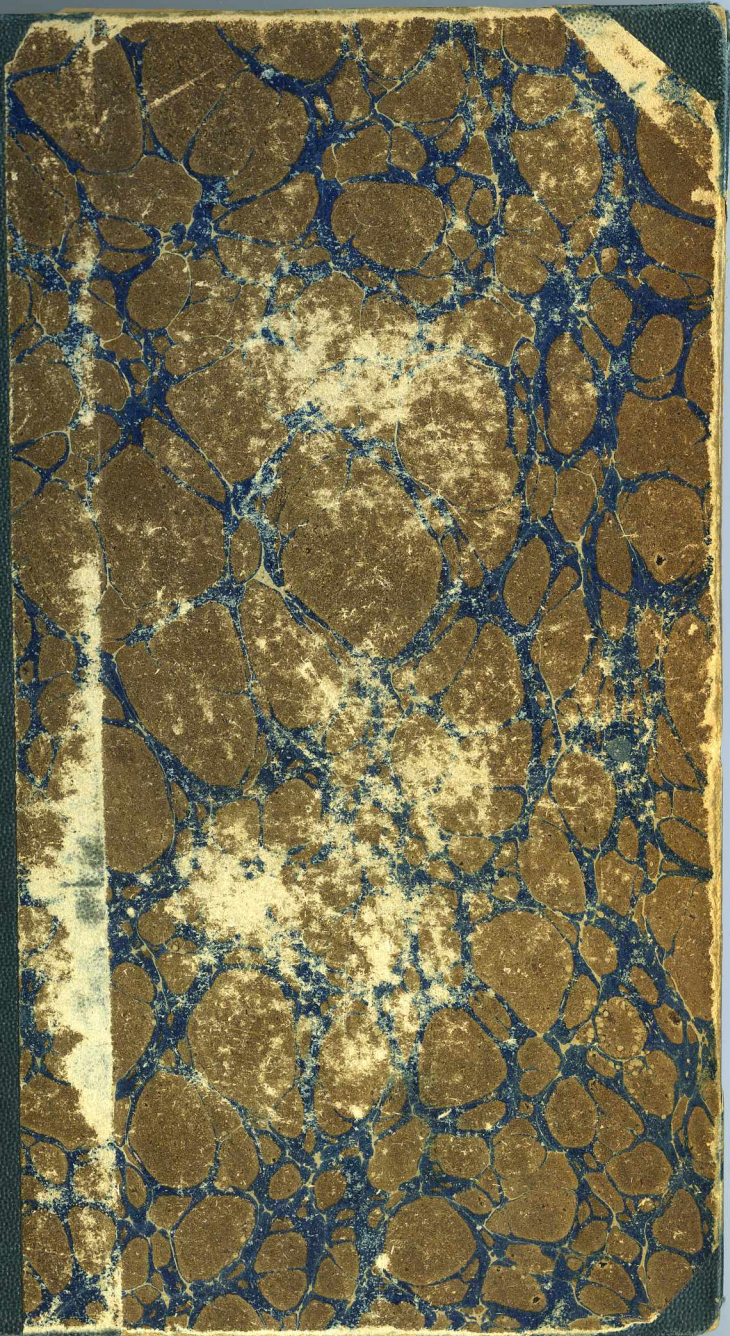

Politikai
röpiratok.

159.

159

1916

A MAGYAR IPARKIÁLLÍTÁSOK

MULTBAN ÉS JÖVŐBEN.

A BUDAPESTEN RENDEZENDŐ ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS ÁLTALÁNOS TERVEZETÉVEL.

IRTA

RÁTH KÁROLY

orsz. képviselő

a budapesti keresk. és iparkamara alelnöke.

F.

KÜLÖNLENYOMAT A »MAGYAR IPAR«-BÓL.

BUDAPEST, 1881.

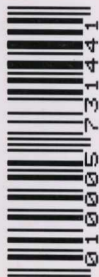
AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPAREGYESÜLET KIADÁSÁBAN.

Pesti könyvnyomda-részvény-társaság.

Ára 50 kr.

Bell 159/4
7474

FSZEK Központi Könyvtár

0 010005 731441

A MAGYAR IPARKIÁLLÍTÁSOK

MULTBAN ÉS JÖVŐBEN.

A BUDAPESTEN RENDEZENDŐ ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS ÁLTALÁNOS TERVEZETÉVEL.

IRTA

RÁTH KÁROLY

orsz. képviselő

a budapesti keresk. és iparkamara alelnöke.

KÜLÖNLENYOMAT A »MAGYAR IPAR«-BÓL.

BUDAPEST, 1881.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPAREGYESÜLET KIADÁSÁBAN.

Pesti könyvnyomda-részvény-társaság.

DE BALLAGI GÉZA.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
I. Mit czéloz e tanulmány? — Iparkiállítások a század első felében. — Világkiállítások 1851, 1855, 1862, 1867, 1873, 1876, 1878.	1
II. Első magyar iparkiállítás 1842. — Kossuth Lajos kiállítási jelentése. — Selyemipar. — Posztóipar. — József hengermalom. Munkácsi vasgyár. Kuhinka. Herendi porcellángyár. Goldberger. Fellmayer. Králik. Kölber. — Zárünnepély	11
III. Harmadik magyar iparműkiállítás 1846-ban. — Czukor-, papir-, üveg-, porcellán-, posztó-, selyemszövet-gyárak, zongorák, pezsgőgyártás. — Országos iparműtárlat Kecskeméten 1872-ben.	36
IV. Mért nem foglalkozunk az 1873-ki bécsi kiállítással? — Országos kiállítások Szegeden és Székesfehérvárott. Fedett és szabad tér. Csoportbeosztás. A tabelláris kimutatások csekély gyakorlati értéke. A kiállítók főbb termelési csoportok és nagyobb városok szerint. Egyéb összehasonlítások. Zárszámadások.	43
V. Az eddigi orsz. kiállítások szervezetének szükségképeni hézagai és hiányai. — Csekély üzleti előnyök. A látogatás aránytalansága. Konkluziók.	53
VI. Egy budapesti általános kiállítás kezdeményezése és előmunkálatai 1868-ban és 1869-ben. — Nagy államsegély igénybevétele miatt a terv elejtése. —	

Az ügy újabb felkarolása 1876-ban. — A II. országos ipar-gyűlés tárgyalása és határozata. — Az orsz. m. iparegyesület 1878-iki közgyűlésének utasítása.	61
VII. A kiállítás kerete. — Keleti kiállítás. — A legalkalmasabb hely. — Állandó vagy ideiglenes főépület? — Felmerült különféle tervek. — Az ideiglenes épületek szerkezete és beosztása. — A szervezés általános pontozatai. — Zárszó	75
Függelék: Külföldi kiállítások 1881-ben	93

I.

(Mit czéloz e tanulmány? — Iparkiállítások a század első felében. — Világkiállítások 1851, 1855, 1862, 1867, 1873, 1876, 1878.)

A mi korszakunkat bizonyos telhetetlenség jellemzi, akár az általános kulturhaladás, akár a gazdasági fejlődés vívmányainak kihasználásában. A sportvilág akadályversenyeihez hasonlít, persze a legóriásibb dimenziókban, azon versengés, mely úgy az államok, mint egyesek közt beáll nyomban, mihelyt az emberi ész vagy az emberi kéz, a tudomány avagy az ipartechnika csodaművei valamely újabb versenytért nyitnak meg, — fájdalom nem épen mindig productiv czélokra.

Most már két világrésznek ezen steeplechase-je idézte elő azon nemzetközi válságot is, melyből — mint minden rosszból — nekünk aránylag több jutott ki, mint bármely más népnek, és melyet mi legutoljára fogunk tudni kiheverni, mert hiszen másutt már jó régen kiheverték. És ha a „Gründungsepoche“ romjai alatt nálunk a nemzetvagyonból több van eltemetve, mit bárhol másutt; ha nálunk a vasutak görbébbek, s nagyobb s állandóbb subventióval gyarapítják a deficitet, mint bárhol; vagy ha minden új találmányú ágyu-fémvegyülék avagy puska-

szerkezet nálunk új — adónemeknek vagy adó-emeléseknek a szülőanyja: — akkor hát nincs miért megütköznünk azon sem, hogy a világhiállítások újabb nemzetközi sportjából mi huzzuk a legkevesebb közvetlen és közvetett hasznot, bár mindannyiszor sokat fáradoztunk és még többet költekeztünk.

Még sem szabad azonban felejtünk, hogy részben fontos politikai tekintetek utalták Magyarországot arra, hogy ne hiányozzék a nemzetek kulturversenyében, valamint másfelől azok a milliók, miket 1873-ban Bécsben (mert nemcsak az állam kiadásairól van szó) és a százezreket, miket 1878-ban Párisban elköltöttünk, némikép mégis csak kamatoznak hazánk nemzetgazdasági érdekei szempontjából is, habár édes keveset a mindenkor első sorban áldozatkésznek talált magyar iparos kiállítók nagy zöme javára. Csakhogy hosszú időre most már elég volt ebből a luxusból!

Igen helyesen mondja Keleti Károly „Magyarország közigazgatási és mivelődési állapota“ czimű jeles kiállítási jelentésében a következőket:

„Öszintén és a komoly tanulmányból folyt meggyőződés hangján mondjuk, hogy Magyarország ne menjen egyhamar nemzetközi egyetememes kiállításra. — A mily tüdvös volt a nemzetközi kiállítások első eszméje s a mennyire elfogadható ismétlésök hosszabb időközökben, épp annyira visszaéltek vele gyors ismétlésök által s rónak általa az országokra és kiválóbb termelőikre oly adót, mely nem áll arányban sem az illetők által viselni kénytelen s eléggé elpanaszolt tényleges

adózással, sem és még kevésbé a kiállításoktól remélt s a legritkább esetekben realizált haszonnal. — Nem is többé az iparostermelés mérkőzése és baladásának megítélhetése a főczél, melyet egyes országok ily kiállítások rendezésével elérni kívánnak, s a mi a nemzetközi kiállítások eredeti indító oka vala. Látjuk, hogy az utolsó párisi kiállításnál is teljesen eltérő tényezők működtek. Franciaország meg akarta a világnak mutatni, hogy mint köztársaság eléggé megerősödött, hogy kiheverte bajait, s valamint egykor a caesarismus kormánya alatt magánál tudta látni a világ összes államait és koronás főiket, úgy most is meghívhatja tűzhelyéhez a hatalmasságokat és bebizonyíthatja a világnak, hogy ő a győztes most is, legalább a béke nemes versenyében. — Franciaország czélt ért. Az államok, az egy Németország kivételével, mind megjelentek; de mit értek el ezen többi államok, melyek meghívásának engedtek? mit azon számos termelők, kik államaik védszárnyai alatt oda elzarándokoltak? Hiú dicsőséget egynémelyik, elkedvetlenkedést a másik, a harmadik kellemetlen kiábrándulást, mindnyája tetemes költséget, tényleges üzleti hasznót vajmi kevesen.

„...Nem is volt a nemzetközi kiállításoknak, ha visszatekintünk rövid történelmökre, kétségbevonhatlanabb hasznuk, mint éppen a művészeti és műipari terén. Itt világosodott fel Nagy-Británia először, Franciaországot nézve, saját óriás izetlensége felül; itt okultak később Franciaország és Ausztria a művészeti és műiparoktatás kézzelfogható befolyása iránt és törtettek Anglia után. — De mi! Dicselkedtünk-e akár egyik, akár másik irányban oly haladott iparral, mely annak a világ legelőkelőbb helyén való bemutatását igazolja? Avagy mezőgazdasági terményeinkkel akarunk hatni? melyeknél különbeket vagy gazdagabb választékban, már az

áldottabb természeti viszonyoknál is, a tengerentúli gyarmatok, nagyrészt Amerika, egyrészen Oroszország is felmutat? Legfeljebb borunk volna oly termelvény, melynek megismertetésére törekedhetnénk, de vele is szolid kereskedelmi vállalatok inkább juttatnak célhoz a költséges kiállításoknál. — Azontúl, ne szépítsük a dolgot, némi ámitás is rejlik oly kiállításban, mint a hogy a tárgyainkat a külföldön be szoktuk mutatni. Ámitás az, mely részint a külföld ellen fordul, bár részünkről ártatlanul, de melylyel végső sorban mégis csak magunkat károsítjuk. — Épen mert majd mindenféle iparágból van valamink, s a legtöbb meglehetősen színvonalban is áll, folyvást egy és ugyanazon gárdánkat állítjuk a sikra, elhivatván a világgal, mintha ezek csak képviselői volnának egy hátuk mögött levő terjedtebb iparnak, mely a hazában azonban, fájdalom, nem létezik. Magunk pedig elhozva ilyen meg olyan diszoklevelet meghaladási érmet, nem keressük, a jurynek mily alkudozásai mellett nyertük; quasi re bene gesta haza térünk s azt hitetjük el magunkkal, hiszen itthon nincs is már teendőnk, mert lám Párisban is kitüntettek. Ha azonban a külföldi, ki iparunk több ágának egy-egy jeles példányát látta, véletlenül importlajstromunkra vet egy pillantást, fejcsóválva fog iparunk termelőképessége fölött itélni, magunk pedig ugyan e lajstrommal kezünkben, lehorgasztott fővel fogjuk nézni az évek óta folytatott önámitást.“

Az itt mondottakhoz nincs mit hozzá tenni a világkiállításokon való szereplésünket illetőleg, annál több azonban a megfontolni való arra nézve: mily szempontokból induljunk ki tehát, mily rendszert kövessünk itthon az iparkiállítások rende-

zésénél? Mert hogy a kiállításoknak saját országunk határain belül egészen más jelentősége van, hogy az oly országos vagy vidékenkénti kiállítások az iparfejlesztésnek egyik leghasznosabb tényezőjét képezik, ezt a tapasztalat nálunk is sokkal közvetlenebbül igazolta, semhogy elméleti fejtegetésekre volna szükség.

E tanulmánynak nem is lehet tehát egyéb célja, mint összehasonlító visszapillantást vetve eddigi hazai kiállításaink eredményeire, levonni a gyakorlati következtetéseket a jövőben rendezendő akár országos, akár lokális jellegű kiállítások rendszerére nézve; hogy pedig könnyebb áttekintést s lehetőleg egységes képet nyerhessünk, talán nem lesz érdektelen, ha visszapillantásunkat egy rövid történeti vázlat keretében előzőleg kiterjesztjük az első kezdeményekre a század elején, nemkülönben a világkiállításokra is.

Hisz semmi sem alkalmas annyira, mint az első kiállítások reminiscenciái, bennünket az egyedül helyes irányra visszavezetni, mely szerint az iparkiállításoknak ezeltudatosan beillesztve kell lenni a nemzeti ipar fejlesztésére irányzott állami és társadalmi törekvések egységes keretébe. Valamint a költséges látványosságoknak, úgy a repraesentationális külsőségeknek is mindinkább háttérbe kell szorulni; rendszernek kell lenni a rendezés minden ágazataiban. Láttunk már elég szépet és nagyszerűt egymásután külföldön és itthon is. Ezentul csak az oly iparkiállításnak lehet jogosultsága, melyen a nagy közönség nem csak szemlél, bírál és gyönyör-

kődik, hanem tömegesen vesz is, — a kiállító pedig nem csak érmekért versenyez, nem csak tanul, ismertet és ismerkedik, de közvetlenül vagy közvetve jó vásárt is csinál.

* * *

Mig az első képzőművészeti kiállítást már 1763. évben (más forrás szerint 1673-ban) rendezte Párisban az „École des beaux arts“, a legelső nyilvános iparkiállítást az 1789. évtől szokták datálni. Kezdeményezte azt pedig a francia directoriális kormány alatt d'Avèze marquis, a sèvres-i állami porcellán- és gobelin-gyárak igazgatója, ki a belügyminiszterhez intézett felterjesztésében ily díjazásokkal összekötött iparkiállításoknak a köztársaság emlékünnepele alkalmával évenként leendő rendezését hozta javaslatba. Az 1798-ki első kísérlet után, ha nem is évenként, de elég sűrűn követték egymást csakugyan a későbbi párisi iparkiállítások, s pedig: 1801 (200 kiállítóval), 1806, 1819, 1823, 1827, 1834-ben. Ezentul minden 5 évre tervezetett a kiállítás és meg is tartatott pontosan 1839- (már 4381 kiállítóval), 1844-, 1849-ben, míg az 1855. évre tudvalevőleg már az első párisi világkiállítás esik.

A francziák kezdeményezése legelőbb a német államokban talált utánczásra, ugyanis Bajorország 1818-ban Münchenben, Szászország 1824-ben Drezdában, Poroszország 1827-ben Berlinben rendezte az első iparkiállítást. Ausztriában az iparosok legelőször 1828-ban léptek nyilvános versenyre Prágában.

Jóval nagyobb terjedelműek voltak a német vámszövetség által rendezett iparkiállítások 1842-ben (Mainzban), 1844-ben (Berlinben, mintegy 3000 kiállítóval) és 1850-ben (Lipszéban).

A lengyelek 1818-ban Varsóban, az oroszok 1825-ben Moszkvában, a spanyolok 1841-ben Madridban bocsátották először közszemlére nemzeti iparuk jelesebb termékeit.

Sajátságos, hogy éppen Anglia barátkozott meg legkésőbb az intézménnyel, a mennyiben az 1825-ki londoni és 1834-ki dublini igen jelentéktelen kísérletek után, s pedig leginkább az „anti cornlaw-league“ kezdeményezésére csak 1843-ban tartatott Manchesterben országos jellegű iparkiállítás, később azután Londonban 1845, 1847, 1849-ben.

A Bécsben rendezett három első iparkiállításról végre a következő adatokat találjuk:

1835-ben részt vett	594	kiállító,	ezek	közt	8	magyar,
1839-ben	„	„	722	„	„	14
1845-ben	„	„	1832	„	„	57

* * *

Hogy a nemzetek munkája internacionális versenyben mérkőzzék meg egymással, ezen hatalmas eszmét Albert „prince-consort“-nak, a most uralkodó angol királyné néh. férjének tulajdonítják, és az angolok akarat- és tetteje kellett hozzá, hogy az eszme csakhamar a világot bámulatba ejtett hatalmas dimenziókban megvalósuljon. Nagy ünnepet ült a nemzetek kulturhaladása 1851. év május 1-én,

a midőn az első világkiállítás Londonban a sydenhami kristálypalotában megnyilt.

A conceptió merészsége és tetszetős volta tekintetében még maig is felül nem mult, Paxton terve után készült sydenhami kiállítási palota 13917 nemzetközi kiállítónak iparcikkeit fogadta be. A birálat ez első világtárlatnál jóval szigorúbb volt, mint a későbbieknél, úgy hogy mindössze 2918 érem íteltetett oda, tehát a kiállítók számához képest mintegy 20%, holott ezen arány később 40%-ra, sőt még többre is emelkedett. (A székesfiekérvári orsz. kiállításunkon az arány 75%-ot tett.) Első díj (council medals) mindössze 170 íteltetett oda, csakis kiváló találmányok vagy javítványok jutalmazására. Egészben véve az első nemzetközi industriális verseny azt tüntette fel, hogy Anglia az ipari tömegtermelés, a készítmények szolidsága, technikai találmányok s a gépek és munkaeszközök kitünősége és sokfélesége tekintetében első helyen állt, míg Franciaország kiállítványai csin, izlés és iparművészeti előhaladás által erősen háttérbe szorították az angol műipartermékek nehézkességét, legtöbbsnyire idomtalságát. A német ipar leginkább azon a téren győzedelmeskedett, a hol a tudományos képzettség fontos tényezőként szerepel; ide tartozik különösen a könyvnyomdászat és a tipografia egyéb termékei, a tudományos műszerek stb.

Csupán egy általános rövid áttekintést czélozván, még futólagosabban foglalkozhatunk, s pedig inkább némely statisztikai összehasonlításra szoritkozva, s később világkiállításokkal. Elég sűrű időközökben

kövezték ezek egymást, u. m. Páris 1855, London 1862, Páris 1867, Bécs 1873, Philadelfia 1876, Páris 1878. Nézzük mindenekelőtt a kiállítók roppant mérvű növekedését:

	összes kiállítók :
1851. London	13.917
1855. Páris	23.954
1862. London	28.653
1867. Páris	50.226
1873. Bécs	41.952
A keleti és délamerikai tartományok állami collectiv-kiállításai szám- láhattak kiállítót mintegy: . .	10.000
1878. Páris	53.258

(Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nagy mérvű eltérésekkel találkozunk a kiállítók számának „hivatalos“ feltüntetésénél, így a nem csoport szerinti, hanem egyénekenkénti összeállítások szerint tett volna ki a kiállítók száma: 1855-ben 21,779, 1862-ben: 24,684, 1867-ben: 42,217, 1873-ban, a már említett keleti collectiv-kiállítások nélkül: 39,500).

A kiállítók közül volt	Magyarországból:	Ausztriából:
1851. London	—	748
1855. Páris	—	1298
1862. London	—	1410
1867. Páris	363	1730
1873. Bécs.	3018	9104
1876. Philadelphia	22	454
1878. Páris	2690*)	3228

*) A katalógus szerint. A tényleg résztvevő kiállítók egyénekenkénti száma alig múlja felül a 2000-et. Ezek közül is csupán a borkiállítók 319-et tesznek ki, úgy hogy tulajdon-

További összehasonlítás kedvéért közöljük még a látogatók, továbbá az elfoglalt kiállítási területek kimutatásait a következőkben:

	a látogatók száma:	legnagyobb napi látogatás:
1851. London	6,039.195	109.915
1855. Páris	5,162.330	105.022
1862. London	6,212.130	67.891
1867. Páris	9,826.000	110.420
1873. Bécs	7,254.687*)	139.073
1876. Philadelphia . .	8,004.263	275.000
1878. Páris	15,594.800	—

Az igénybe vett térség volt:

1851-ben	93.000	□méter fedve,	2.800	□méter szabadban,
1855-ben	117.699	"	"	18.726 " "
1862-ben	125.393	"	"	124 540 " "
1867-ben	153.138	"	"	510.000 " "
1873-ban	103.000	"	"	2,500.000 " "
1878-ban	250.000	"	"	450.000 " "

A mi végre a nemzetközi kiállítások finánciális oldalát illeti, csupán az első londoni végződött némi tiszta jövedelemmel, míg később kivétel nélkül többé-kevésbé hatalmas deficittel fizették meg a vendéglátó államok az aratott dicsőséget. E deficit 1873-ban Bécsben meghaladta a 13 millió forintot, és legutóbb Párisban is rughatott ugyanannyi frankra. Az 1876-ik

képeni iparcikket csak oly számban állítottak ki, a melyre a hivatalosan szereplő „2690 kiállító“ nem igen hagy következtetni.

*) Ezen számban állítólag nincsenek felvéve azon kiállítók, kik idény-jegyeket váltottak. Ily „Saison-Karte“ állítólag több mint 2 millió adatott ki, úgy hogy a bécsi kiállítás tényleges látogatóit mintegy 12—13 millióra teszik.

philadelphiai világtárlat zárszámadásai mintegy 9 millió dollár kiadás ellenében 3.853.718 dollár bevételt mutatnak ki, a hiány tehát az élelmes yankeeknél is meghaladta a 10 millió forintot.

De nem foglalkozhatunk tovább a századnak e bármennyire költséges, de bizonyára legfényesebb nemzetközi békeműveivel, — forduljunk most már saját tüzhelyünkhez.

II.

(Első magyar iparkiallitás 1842. — Kossuth Lajos kiállítási jelentése. — Selyemipar. — Posztóipar. — József hengermalom. Munkácsi vasgyár. Kuhinka. Herendi porcellángyár. Goldberger. Fellmayer. Králik. Kölber. — Zárünnepegy.)

A mellett, hogy az 1842. augusztus 26-án a pesti redoute helyiségekben megnyitott kiállítás, mint első magyar iparkiallitás, különben is az ipartörténeti visszapillantás kiválóan érdekes tárgyát képezi, még nagyobb érdeket kölcsönöz annak Kossuth Lajos közreműködése és az ő tollából reánk maradt kiállítási jelentés, melynek czime: »Jelentés az első magyar iparműkiállításról 1842. A magyar iparegyesület igazgató választmánya megbízásából szerkeszté Kossuth Lajos, választmányi aligazgató.«

Nehéz feladat kivonatosan ismertetni azon szakirodalmi ereklyét, melynek minden sora tárgyánál és szerzőjénél fogva egyaránt leköti figyelmünket, sőt hozzátehetjük, melynek minden egyes nemzetgazdászati és iparpolitikai reflexiói négy évtized óriási politikai, társadalmi és közgazdasági átala-

kulásai után, még ma is ugyanannyi axiómák erejével és értékével bírnak. De habár be kell értnünk a szűk terünkhez mért rövid kivonatokkal, a baracconei nagy számüzött szigoruan szakszerű, ugyanoly bámulatos tárgyismeretről, mint megkapó ügyszeretről tanuskodó jelentése nyomán talán mégis eléggé tanulságos képét fogjuk nyerhetni a magyar ipar negyven év előtti fejlettségi fokának.

* * *

Azon sok jó között — írja Kossuth — mit hitem szerint az iparegyesület, ha irányt nem vesz, s kellőleg gyámolittatik, egykor tehetend, a honi műipar állapotának folytonos ismertetése nem legutolsó. Mert önismeret a haladásnak föltétele. Ez okból tartá szükségesnek az igazgató-választmány, a mult augusztus és szeptember hónapokban tartott első magyar iparműkiállítás részletes leírását első adalékul a honi műipar statistikájához, historiájához s műtani állapotának ismeretéhez közrebocsátani. A szerkesztés reám bízott, és talán sohasem érzém oly fájdalmas elevenen, hogy speciálításokra nem vagyunk nevelve, mint épen ez alkalommal; s ha azon ok nem indít vala, hogy másnak e munkát elvállalni nem is lehetett, mivel Landerer Lajos úron kívül, ki az iparműkiállítást rendezé, más a kiállítókkal csak annyi érintkezésbe sem jöhetett, mint én, ki az illető alválasztmánynak elnöke valék: bizonyosan nem bátorkodtam volna e tökéletlen dolgozattal fellépni, mert az iparműtan mezéjén egészen járatlan vagyok, s nem volt semmi előzvény előttem, mely a töretlen ösvényen vezérem lehetett volna. — Azonban a kezdet mindenben nehéz, jövendőre az iparegyesületnek bizonynyal módja leend avatottabb kezekről is eleve gondoskodni; — első kísérletül vegye a közönség ezt is szivesen.

Az egész kiállítás nem egyéb volt rögtönzött kísérletnél; jövendőben úgy a műbiralat iránt soknak másképen kell történni, mint arról is előre gondolni: hogy a kiállitással egyetemben az egyesület kezeibe tökéletes statistikai adatok kerüljenek, melyeknek segedelmével egy az enyémnél ügyesebb, avatottabb kéz a honi műiparról tanúságteljes rajzot nyujthasson a magyar közönségnek, mely a kiállitási termék sűrű látogatásával s azon érdeklél, melyet mind a kiállítás, mind a jutalom-osztó ünnepély iránt tanusított, igen örvendetes bizonyosságát nyujtá, hogy az iparügy fontosságát érzi, s az iparegyesület zsenge törekvéseit méltányolja . . .

A magyar iparegyesület a létesülés nehézségeiből lassanként kibontakozva, csupán az 1842-ki tavasszal jött oly állapotba, hogy ezen évi junius 4-kén tartott közgyűlésében, elnökét*) s igazgatóválasztmányát, mely az egyesület munkálati tervét erő s alkalom szerint végrehajtsa, megválaszthatá és arról is határozhatott, hogy még azon évben augusztusi pesti vásár alatt az igazgató-választmány iparműkiállitást létesítsen, mely e nemben első leend Magyarországon. Hogy az egyesület életének s gyakorlati működésének még ez évben jelét adandó, első lépéstül az iparműkiállitást válaszsza, azt az egyesület egyik főczélja, a hazai műipar emelése, s azon tekintet is javasolá, hogy mindjárt legelső lépésénél magával a műiparral lehető legszélesb kiterjedésben érintkezésbe jöven, a műipar jelenlegi állapotának ismeretét s megismertetését lehetőleg megközelitse, miszerint ezen ismeret a további működésben alapul szolgálhasson; annak, a mit már birunk, méltánylására vezessen; öntudatra s önerőnk iránti bizodalomra ösztönözzön; a már eddig is nyert eredmények új kísérletekre, új törekvésekre, új erő-

*) Gróf Batthyányi Lajos.

feszítésre buzdítanak; s a honi műiparnak a nemzet elibe állított, bárha csak töredékes képe, legközelebb az egész képnek felállítására utat készítsen; továbbá pedig azon iparágak meghonosítására is ingert adjon, melyeknek elhanyagoltatását nagy részben annak is tulajdoníthatni, hogy a közönség mindekkorig jóformán nem is tudta, mivel birunk már, s mik azon iparágak, mik eddigelé hazánkban hiányzanak. — Ámde az idő rövid voltában oly akadály feküdt, mely miatt maga a kiállítás lehetősége is kétségessé lön, mert lehetetlen volt előre nem látni, s helyesnek is el nem ismerni az ellenvetést, hogy junius közepe s az augusztusi pesti vásár közt sokkal csékélyebb időköz van, mintsem a honi iparművesek nagy része, mindennapi rendes foglalatosságai mellett, még az iparműkiállításra is valami jelesebbet készíthetne. Pedig ha magának az egyesületnek főképen az állott is érdekében, hogy azon iparművek állapotjával ismerkedjék meg, melyek mint rendes fogyasztási czikkek naponként áruban vannak: viszont nem lehet meg nem vallani, miként a beküldő iparműveseknek az is érdekökben állott, hogy rendes fogyasztási műveik mellett oly mutaványokat is adhassanak, melyek műiparos tehetségök magasabb fokát tüntessék ki, s megmutassák, mit képesek tenni, ha kívántatnék. — Ily viszonyok között fogott az igazgató-választmány az első magyar iparműkiállítás létesítéséhez. Az aligazgató elnöklete alatt bizottmányt nevezett, mely a vállalatot intézze s vezérelje; ez a kiállítás közvetlen rendezésével Landerer Lajos választmányi tagot bizván meg, Emmerling úr pedig a városi redoute-épület melléktermeit ingyen, minden bér nélkül megnyerni szerencsés levén, legelső felszólítását hirlapok útján junius 16-án bocsátá közre. És az eredmény várakozást mult, reményt haladott. Két hónap mulva, u. m. augusztus 25-én az első

magyar iparműkiállítás megnyittaték, s a tárgybeküldés, s vele a közönség részvéte folyvást növekedvén, midőn szeptember 21-kén bezáratnék, **213 iparműves** által beküldött 298 nemű mutatvánnyal, s ő es. kir. főherczegsége az ország nádora, s főséges hitvese kegyelmes látogatásának magas szerencséjén kívül **14.425 látogatókkal** dicsekedhettek.

A kiállítás vége felé közelgetvén, az igazgatóválasztmány szakértőkből műbirákat választott; kik, miután az iparműveket szakonként részrehajlanul megbirálták, mindnyájan egy testületbe egyesültek, s az igazgatóválasztmány kebeléből kijelölt hét tagbóli alválasztmányának a kitüntetések iránt javaslatot adtak, mely azonban (igy volt ezúttal határozva) az alválasztmánynak annyiban törvényt szabott, hogy az a javasolt kitüntetések egyenlőségét ugyan statusgazdasági belátásához s a társaság pénzerejéhez képest leszállithatta, vagy kevesithette, de sem emelni, sem szaporítani jogosítva nem volt. Állottak pedig a kitüntetések öt osztályból: 1. arany-émlékpénz, 2. ezüst-émlékpénz, 3. bronz-émlékpénz, 4. dicsérő oklevél, 5. méltányló említés. S a bírálatnak eredménye lón, hogy miután 2 műiparág (soda és répacukor) alább bővebben előterjesztendő okoknál fogva jelenleg a kitüntetés említett osztalyaiból kiemelve, rendkívüli tekintetbe vétetett, egy kiállító minden kitüntetésről eleve lemondott, három tárgy pedig a bírálat alá azért nem jött, mivel becsét és érdemét a tapasztalás általi bebizonyulás föltételezi: a többi kiállító közül aranyémlékpénzben 5-en, ezüstben 15-en, bronzban 29-en dicsérő oklevélben 31-en, méltányló említésben pedig 36-an részesíttettek.

Szolgáljanak ezek bevezetésül az első magyar iparműkiállítás itt következő részletes leírásához; mire nézve nem leend talán érdektelen az olvasó közönség előtt, ha adalékul a honi műipar ismeretéhez, egy-két fontosabb iparágnál némi sta-

tistikai, s historiai adatokat is olvashatand, s nemcsak egy-két jelesebb gyár részletesb ismertetésével, hanem itt-ott némi óhajtás kifejezésével is találkozandik.

* * *

Ezen bevezetés után Kossuth jelentése áttér a Magyarországon meghonosult fontosabb iparágak akkori termelési viszonyainak behatóbb ismertetéséhez, u. m. répaczukor, soda, festék, vas, stearin, salitrom, papir, üveg, porcellán, vegykémek, bőr, selyem, posztó stb. Mindenütt előbb általános nemzetgazdászati és iparfejlesztési szempontból bírálja Kossuth az illető iparágakat, kiemeli azután az egyes kiállítók érdemeit s [meleg hangon buzdítja azokat további haladásra, de egyszersmind kiméletesen utalva a tapasztalt hiányokra és kijelölve a haladási törekvések helyes irányát. Legkimerítőbben foglalkozik a jelentés a selyem- és posztóiparral, s ha már meg kell tagadnunk magunktól a többi iparágak kivonatos ismertetését, a két utóbbira vonatkozó fejzetekből átveszszük a következőket:

Selyemipar. A selyemtenyésztés behozatalára koronánk birtokaiban Mária Therézia alatt 1761-ben tétetett az első lépés. Utóbb József császárnak századát haladott lángszelleme 1782 körül azon nagyszerű energiával fogta fel alattvalói anyagi jólétének emelésére ezen ügyet is, mely energia lelkének sajátja volt. Leirhatlan iparkodás s igen nevezetes sőt roppant pénzerő fordított ezen iparág meghonosítására. Épres kertek, selyemmotolláló-gyárak, filatoriumok emelkedtek legelőbb a határvidékeken, utóbb az országnak mindazon vidékein, melyeket József császár saszeme, historiai nevezetességű útjában e célra

alkalmazhatóknak kinézett. És nem egy elvénhedett, elmohosodott, ápolatlan epreskert, nem egy gyárépület romjai előtt sohajt fel ma is a hazafi, fájlalva, hogy József kora csaknem eredménytelenül tünt le az enyészetbe, mivelhogy a jót-akarás meggyőződésétől hevített erős lélek akadályokat tűrni nem tudva, oly eszközökre tévedett, melyek sem a korral, melyben élt, sem a nemzet polgári s nemzeti lelkületével össze nem férhettek; s azért művei vagy nem hozták meg a várt gyümölcsöt, vagy mivel csak hatalmas személyiségére valának alapítva, alkotójokkal együtt összeomlottak. Nagy részben így volt ez a selyemtenyésztéssel is. A selyembogártenyésztés parancsolatott; a nép kényszerítettett, jutalmaztatott, büntetetett: de sem a különféle mesterséges módok, sem a büntetés, mely kivált a katonai fenyték alatt levő határörvidéken szigorúan alkalmaztatott, sikert nem hozott.

Ezen iparág kifejlésének legnagyobb akadályja azonban kétségtelenül abban feködt, hogy a selyemgubók beváltását a kir. kincstár magának monopolium gyanánt tartotta fel; s a nyers selyemgyártást s az egész iparág kereskedelmi részét maga, még pedig egyedárúlag kezelé. Ez pedig a közigazgatás organiszmusával, a mint már ma el van ismerve, elannyira össze nem fér, hogy ez uton nemcsak a selyemtenyésztés évről évre folytonos sülyedésre jutott, hanem a királyi kincstár is a gubóbeváltás s nyers-selyemgyártás monopoliumából haszon s nyereség helyett folytonos veszteséget tapasztalt; minélfogva több ízben komolyan tervben is volt honunkban a selyemtenyésztést egészen abba hagyni. Már 1798-ban a dolog annyira ment, hogy a kincstári raktárban 22.500 font nyers-selyem, három egész évnek terméke, felhalmozva hevert, mivel rosz minősége miatt vevőt nem talált. Egy évi termék tehát nem ment többre 7500 font, vagyis 75 mázsa czérnázhatlan nyers-

selyemnél, a mi 13 mázsa gubót számítva egy mázsa nyers-selyemre, azt mutatja, hogy az egész magyar korona alatt 975 mázsa selyemgubónál több nem tenyésztetett, holott tavál (1841) istennek hála! 8560 mázsa selyemgubó tenyésztetett, s ebből a hulladék-selyemen (Strazza) kívül czernázásra alkalmas 618 mázsa nyers-selyem gyártatott, tehát 1798-hoz képest a selyemtenyésztés közel 900 perczenttel növekedett.

Ezen állapot javulása szorosán Hoffmann urak működésével van összekötve. Kezdetben ugyanis 1799-től csaknem 1810-ig csekély közbeszakítással, a selyemgubó beváltását a kir. kincstár számára — tehát monopoliummal Hoffmann és fiai kezelték; s ámbár a monopolium az ipart mindig lebilincselve tartá, az mégis ezen privát kezelés által szembe-tüőleg emelkedett. De 1818-ban a kir. kincstár ismét saját igazgatása alá vette a selyemgubó beváltást, s általában az egész selyem-gyártást, s ekként folytatta is szakadatlan veszteséggel 1826-ig, mikoron az országban tenyésztett s gyártott összes nyers-selyem 113¹/₂ mázsát tett. Ekkor (1827. januárban) köttetett a királyi kincstár Hoffmann és fiai s Goldstein L. G. nagykereskedőházakkal egy szerződés 10 esztendőre, mely utóbb 1837-ben 5 esztendőre azaz 1842-ig, ekkor ismét 5 évre, tehát 1847-ig kiterjesztetett. Ezen szerződéssel a selyemtenyésztésnek új korszaka kezdődik honunkban, mivel általa a selyemgubó-beváltásra és selyembeváltásra minden monopoliumi igény megszűnt s az ipar szabadsága országszerte nyíltan elismertetett. Ugyanis az említett szerződés 2-ik pontja így szól: „A szerződő nagykereskedőháznak megengedtetik, hogy a selyemgubókat, Magyarországnak minden megyéiben, városaiban s kerületeiben, ugy Horvát- s Tótországban és az egész határörvidéken beválthassák, a nélkül azonban, hogy e szerződésből maguknak jogok tulajdoníthatnának a selyemgubók beváltását s legombolyítását s az

azokkali egész műipart és szorgalmat akadályozni; sőt inkább e szerződés a szabad versenyzést ezen műiparágban ki nem zárja, úgy hogy mindenkinek szabadságában álland, selyemgubókat tetszés szerint akárkitől venni s akárkinek eladni, s ölkemenczéket és fonó-kazánokat (Spinnkessel) akárhol saját költségén állítani.“ — A kérdéses szerződés által egyébiránt a Hoffmann-háznak használatul átadattak a selyem-beváltási állomásokon levő kincstári épületek, s azokbani szerszámok, edények és műszerek — oly kötelességgel, hogy az átvevők mindent saját költségükön fentartani s a szerződési évek lefolytával szintoly állapotban, minőben átvették, vissza is adni tartozzanak. Bérül minden általvett fonó-kazán használatától évenként 1837-ig 4 pfrtot, azóta pedig 7 pfrtot és azonkívül általános haszonbér gyanánt 100 pfrtot és 24 darab aranyat fizetnek; az 1837-ki szerződésben pedig az is ki van kötve, hogy a kincstár selyemgyár-épületeit Szegszárdon, Ó-Budán, Verseczen, Lugoson és Fehértemplomban minden pillanatban tartozzanak a kir. kincstár szabad rendelkezése alá visszabocsátani; a mi egy részben meg is történt. — Hoffman urak kötelesek ezen szerződésnél fogva a selyemteuyesztés terjesztését s nemesítését minden kitelhető módon előmozdítani. Nevezetesen a szederfa-tenyésztés serkentése végett évenként 50 aranyat az ország polgári kormányzatú részei, s más 50 aranyat a határörvidék számára, az illető kormányzéseknek kiszolgáltatni; a szederfa-tenyésztésben magokat leginkább kitüntetendő egyének jutalmazására fordítandókat. Továbbá a selyemgubó-beváltásra nézve árszabási alapul a magyar selyemhez leginkább hasonló 26—28 deniernyi majlandi Trama (vetélő-selyem) vétetik fel. —

Kossuth kiállítási jelentése részletesen ismerteti a Hoffmann czéggel kötött szerződés további lényegesebb

pontozatait is, valamint azon hatást, melyet e szerződés a hazai selyemtenyésztésre gyakorolt. Nem lesz érdektelen az 1841. évben eszközölt selyem-beváltás eredményének főbb tételeiben való következő összeállítás. Beváltatott ugyanis Hoffman és fiai czég által:

1. a polgári törvényhatóságokban (Perlak, Varasd, Zágráb, Körös, Verőcze, Pozsega, Eszék, Apathin, Palánka, Vukovár, Ujvidék, Temesvár) összesen: 121,796 font selyemgubó; beváltási összeg: 50,739 frt p.

2. A határőrvidéken (Thurn, Glina, Petrina, Kosztanicza, Szentgyörgy, Bellovár, Csazma, Garasnicze Gradiska, Vriovác, Podvin, Vinkoveze, Morovicz, Gollubincz, Josefsdorf, Pancsova, Fehértemplom, Moldova, Mehadia, Karansebes állomásokon), összesen: 238,606 font selyemgubó; beváltási összeg: 99,206 frt.

A polgári törvényhatóságokban és a határőrvidéken beváltatott tehát Hoffmann czég által összesen: 360,402 font, ellenben más privat gyárosok és egyesületek által: 495,670 font, úgy, hogy az egész 1841. évi selyemtermelés kitett **856,072 fontot** mintegy **360,000 pfrt** beváltási értékben.

Hogy karöltve a selyemtenyésztéssel hazánkban a 40-es években a selyemszövést is aránylag szép fejlődésnek indult, ennek bizonyosságául Kossuth jelentéséből átveszszük azon meleg sorokat, melyek egyik szerény szakmabeli kiállító műszorgalmát kittüntetik, de mely sorok egyszersmind szomorúan jelzik azon tényt is, hogy itt egy nevezetes iparággal állunk szemben, melynek 4 évtized lefolytával még utolsó nyomai is elenyésztek.

Koch Péter Antal bársony-, selyem- és műszövetgyáros úr (Pesten, Szövetség-utca 40. szám alatt) azon férfiak egyike, kiket, szerény rejtekükből a nagy közönség figyelmének éltető napfényére állithatni az egyesületnek különös öröme válik. Koch úr kiállított vörös bársonnyával, nemkülönbén gyapjú felber, lószőr és finglos (finom fényszövet) név alatt ismeretes háicsontszöveveivel nemcsak általános tetszést aratott, hanem a szemlélot nagy mértékben meg is lepte; mivel a megismertetés alkalmának hiánya miatt a közönség igen nagy része nem is tudta, hogy honunkban már ilyenmü szövevek is készittetnek. még kevésbbé remélte pedig, hogy ily tökélylyel készittessenek. Lószőr-szoknyáit, melyek Zsoldos György pesti gyolcskereskedő boltjában oly kapósak voltak, honi iparmünek lenni a vevők nagy része alkalmasint nem is álmodá; oly fekete halcsont- s lószőr-szöveveket pedig, minőkkel a dunai gőzhajók nagy részének bútorait boritva látjuk, egy pesti szerény szövevegyáros mühelyében is megrendelhetőknek bizonynyal csak kevesen gyanították. Azonban fejlik a honi müipar szelleme is. Még csak kis idő előtt idegen külföldi névbe kellett a honi szorgalmas ipartüzönek müvét burkolnia, hogy annak keletet biztositthasson; ma már alkalmasint azon napnak reggelén vagyunk, midön annak nyilt elismerése, hogy honi készittmény, érdem leend inkább és inkább, és ajánlat és ösztön a vételre, és a keletnek biztositása. Ime honi gyármü viselésre védegyletek keletkeznek országszerte, s nem is kételkedünk, hogy honunk hölgyei a zalai példa szerint, a nemzeti dícsőség ezen békés új hódittásában ismeretes lelkesedéssel osztozandnak, mihelyt megértik, hogy a szükséges kelméket e honban is megszerezhetik. Ime Koch Péter úrban az iparegyesület oly férfit szerencés a közönségnek bemutatni, kinek a váczit-

utezán végig tündöklő gazdag selyemszövetek akár-mely nemét tegyék elibe, a marcellin-tafotától kezdve egész a himzett virágos metszett bársonyig, mindent szintoly tökélyben és színhagyhatlanul képes megkészíteni, mint azon lyoni s németalföldi gyárosok akármelyike, kiktől mesterségét tanulta . . .

Posztó- és gyapjuszövetek. A mult év, de kivált a mult ipar-műkiállítás óta mindinkább szaporodó honi gyárvegyesületek figyelme leginkább a posztó- s gyapjuszövetek felé fordult; és nem ok nélkül, mert Becher szerint évenként 17 millió pengő forintot fizetünk szomszéd tartományok műszorgalmának gyapjuszövetekért. A tudakozódás, melyet a gyárvegyesületek tőnek, világosságra hozá, hogy e részben a honi műipar a szükségét jelenleg még nem képes fedezni. Ezen azonban nincs mit esodálkozni, ha meggondoljuk, hogy még csak kevés hónapok előtt is a posztónak az, hogy magyar mű, általában véve nemcsak keletét nem biztosítá, sőt inkább egyenesen bizonytalanítá, s becsét csökkenté; továbbá azon körülmények, miket a vámviszonyokra nézve fentebb a „Czukor“ rovat alatt fejtegeténk, a posztóra s gyapjuszövetekre még inkább állanak, elannyira, hogy ha meggondoljuk, minő magas fokán áll a kifejlődésnek ezen iparág a szomszéd tartományokban, s hozzáveszszük, hogy egy rőf posztónak onnan Magyarországra behozataláért csak $\frac{1}{4}$ kr. vám fizettetik: igen természetesnek fogjuk találni, hogy a honi gyapjuszövetgyárak amazokkal védvámok nélkül a versenyt vagy épen nem, vagy csak igen nehezen állhatják ki. Még honunk első posztógyárának, a gácsinak tapasztalása is azt bizonyítja, hogy még ezen szilárd állású gyár is, csak hosszas férfias kitérés s nem kevés áldozatok után emelkedhetett azon állásra, miszerint magának a vidéki lakosok között hosszú évek során át, saját gyármunkás népességét növelvén, már most némely,

de még most is csak némely czikkekre nézve a külföld műveivel bátran versenyre lép. — Látván a keletkező gyárvéd-egyesületek, miként minden kívánataikat a honi posztógyárak e pillanatban még nem fedezhetik; egy részben el-elkedvetlenednek, más részben pedig azon gyanakodást is hallani soraikból, hogy a dolog célra nem vezet, mert a kereskedők, kik egy vagy más társaság felszólítására, honi posztószállítványozásra vállalkoztak, látván, miként azt valóságos magyar posztóval nem tehetik, külföldi posztót fognak magyarországi műgyanánt árulni. Legyen szabad a személyes hitel s becsületesség tekintetét egészen mellőzve föltennünk, hogy ez valósággal megtörténhetik, vagy talán történik is: ugyan nem érezzük-e, minő roppant nyereség s előmenetel fekszik már azon körülményben is, hogy míg ennekelőtte a magyar műnek (mint ez nem egyszer történt), idegen név palástja alá kellett bújni, hogy vevőre számolhasson, ma már attól tartunk, hogy külföldi posztó veszen magára magyar nevet, hogy a magyarnál elkelhessen. Hiszen a magyar gyárvédegyletek törekvése már ezen egy szerencsés változásnak ily kis idő alatti eszközésével is igen dicsően jutalmazva van. Hagyján tehát, ne kedvetlenedjünk el kitörésünkben azon gondolat miatt, hogy egy-két esetben talán megcsalathatunk. Szükség a vállalkozásnak, a találmányoknak szülőanyja. E pillanatban még ninesenek elegendő posztógyáraink, mert az említett körülmények miatt nem igen nagy lehetett az inger közöttünk, posztógyárakat állítani, minthogy bizony hazafiságból gyárt kevés ember épít; de igen, ha kilátása van valószínű nyereségre; ámde most szükség kezd mutatkozni ez a keletet biztosítja, ez pedig nyereségre nyújt kilátást; majd emelkedendnek gyárak s posztós műhelyek kétségtelenül, s a már létezők munkálataikat ágítandják; csak legyünk méltányos türelemmel,

mert ily átváltozás egy éjszakán át végbe nem mehet; s meg lehetünk győződve, hogy azon gyár-
nok vagy kereskedő, ki most nem levén képes ki-
vánatinkat magyar művekkel egészen kielégíteni,
nehogy vevőjét elveszítse, talán külföldi művekhez
is nyúl, (ha ugyan nyúl, mert mi ily esetet nem
tudunk) ezt csak addig teendi, míg maga nem képes
annyit gyártani vagy gyártatni, a mennyire vevője
van; s látván, hogy vevője van, gyártand vagy
gyártatand kétségtelenül, mert az iparüző- és keres-
kedő osztály bizony nem örömet adja azon nyereséget
másnak, mit magának is megtarthat. Azért tehát
türelem és kitűrés, ismét és ismét és ezerszer. Midőn
az öreg Franklint az angol alsó ház 4 órai
vallatással faggatá: a halhatatlan férfiú, kiről irva
van, hogy „eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyran-
nis“, utolsó feleletében ekképen szolt: „polgár-
társaim büszkeségöket helyezik abba,
hogy kopott, foltos kabátot hordjanak
mindaddig, míg magoknak újat lesznek
képesek gyártani.“ — Ugyan kérdjük: mivé
lett volna Franklin polgártársainak szándékuk, ha e
helyett azt határozták volna, hogy vesznek honi posz-
tót, ha mindjárt kapnak, s ha az szintoly szép, jó
és olcsó lesz, mint a legszebb, legjobb és legolesőbb
külföldi? Ily dolgokba vagy nem kell belefogni,
vagy félre kell tenni a nyavalygós divatbábságot s
tűrni a kopott, a foltos, a daróczos köntöst, míg a
szükség érzete felébreszti a vállalkozási szellemet, s
az kívánatinkat kielégíti. Ohajtjuk, hogy ily resig-
natióra szüksége ne legyen a magyarnak, ámbár
koránsem akarunk azon szégyenítő vallomásra fa-
kadni, hogy arra vérünket kissé hosszabb időre
képesnek alig tartjuk: mert aként vagyunk meggyő-
ződve, hogy csak igazán ragadja meg egy gondolat,
a magyar kebelt, szándékát bizonynyal végbeviszi; és
nekünk úgy látszik, hogy egyrészt a rémitő pro-

gressióban terjengő eladósodás, másrészt azon gondolat, hogy csak magunktól függ nemcsak azon 17 millió frtot, mit most a külföldi műszorgalomnak gyapjuszövetekért évenként fizetünk, meggazdálkodni, hanem egyszersmind azon 27 millió frtot, mit nyers gyapjunkért naponként csökkenő árban beveszünk, egész gyapjunknak feldolgozásával, s a honi szükség fedezésén felül maradandó résznek keletre szállításával tetemesen megszorítani; ezen gondolat — mondám — talán mégis csak alkalmas lehetne arra, hogy a karjunk, nemzetileg egyetemesen a karjunk, ösztönül szolgálni. — Azért hát a lángoló honszeretet erős akarata fölött kétség nem esünk; azonban bizonyos okoknál, nevezetesen az enthusiasmus sajátlagos természeténél fogva mégis óhajtjuk, hogy a foltos köntössel s daróczezal is beérő resignatióra hosszabb ideig szükségünk ne legyen: s ez csak az által eszközölhető, ha posztógyáraink keletkezése s szilárd állásra vergődése védvámok által segítettik; mert különben biztos s terjedtebb sikerre csak oly hazafi lelkületű társaságok általi gyáralapítások vezethetnének, melyek az egykori bizonyos nyereség reményében, előre arra is felkészülnek, hogy néhány évig — ha kell — áldozatokat is hozzanak; mint hozott a gácsi gyártársaság. Ezen, már fentebb a „czukor“ rovatban támogatott védvámrendszerre nézve, e helyen csak három eszmét emelünk ki: 1. hogy honi műiparunk s egyszersmind kereskedésünk felvirágzását korántsem a határvámok megváltásával, hanem inkább a magyar nemzet érdekében szabályozandó véd-vámrendszer által hisszük eszközölhetőnek. 2. hogy a posztót főképen azon czikkek közé számítjuk, melyek a véd-vámok segedelmének reudszeres vámcodex kidolgozása előtt is szemelvényileg alkalmazását nemcsak megérdemlik, hanem sürgetőleg meg is kívánják. 3. hogy a védvám eszméje kettőt foglal magá-

ban: úgymint a külföldi gyárművek (itt posztó és gyapjósövetek) behozatalának mérsékelt vámmali terheltetését; s a gyártáshoz szükséges anyagok (itt például indigo stb.) vámentes behozatalának biztosítását. Ha e kettő megadva lesz, a honi gyárvelegyletek nem fognak panaszkodhatni, hogy vennének magyar posztót, de nincs. —

Kossuth Lajos kiállítási jelentésében az időközben nagyobbára elpusztult posztó-kézműiparról a következő adatokat találjuk:

Kőszegen 112, Modorban 44 posztószövő mester, Sopronban pedig 45 szövészék volt. Azonkívül Nyitra és Trencsén vidékén: Szakolezán, Verbón, Miaván, Érsekújvárott, Tapolcsányon, Német-Prónán, Zay-Ugróczon, Illaván, de kivált Puchón számos szövészék dolgozott. Gömörben: Rozsnyón, Rimaszombaton, Tiszolczon, Jolsván, N.-Rőczén stb. szintűgy készítetett közönséges paraszt-posztó. Az „iparműszorgalmas“ szepesiek pedig — mint a jelentés nevezi — Késmárkon, Iglón, Leibiczon, Bélán; a sárosiak kivált Eperjesen, de Kis-Szebenben és N.-Sároson is jó erős posztót szőttek. A Mayki pusztán, Komárom megyében Mautner és Kadisch pesti nagykereskedők még 1812-ben alapítottak gyapjúsövet-gyárat, mely a 40-es évek elején, mintegy 100 embert foglalkoztatott, és 12 gyapju-fonógéppel, mindegyike 60—80 orsóra, továbbá 15 szövészéken minden nagyságu és színű pokróczokat, szürposztót, flanellt, moltont és katonamontur-posztót állított elő.

Kőszegi, szepességi és sárosi posztót a pesti árúboltokban is lehet találni; a budatáji szőlőművesek

ép oly örömet vették azt mint a puchóit az alföldi magyarok. A jelentés kiemeli különben: „hogy ha a posztószövők a szálnyírésre és fényítésre több gondot fordítanak, s belső becsére nézve helyes készítményű szövetjüknek a külső szint jobban megadnak: azon tulajdon posztó, mely most rőfönként 5—6 váltóforinton árultatik, egy sőt másfél forinttal is drágábban kelne.“ De egyszersmind Kossuth oly időben, midőn Schultze-Delitsch tanainak még hite sem volt, termelő szövetkezetek alakítására buzdítja a posztószövőket, mint a mely „társulatok és szövetkezések eszközölhetnék, hogy egy-egy városnak posztószövői mesterségöknek mintegy gyári alakot adhatnának.“ S csakugyan keletkezett is ily nemű szövetkezés Kőszegen és Sopronban.

Nem válhatunk meg Kossuth kiállítási jelentésétől a nélkül, hogy ne idézzünk némely negyven év előtti elismerő méltánylását oly ipartelepeknek és czégeknek, melyek még ma is a hazai ipar díszek közé sorozhatók.

A pesti József-hengermalom. Ezen intézet, érdemteljes igazgatójának Fehr urnak vezérlete alatt, a tökélynek s nagyszerűségnek oly fokán áll, hogy azt Pest városa egyik főbb díszé gyanánt büszkélkedve mutathatnók az idegenek. A malom mult nyáron annyira bővítettett, hogy jelenleg naponkint mint egy 350 mázsa buzát s abból 285 mázsa lisztet s 58 mázsa korpát őröl. A hengermalombeli liszt ára valamivel folyvást magassabban áll, mint a Dunalmok hasonló szépségű lisztje, s ezen megjegyzést a műbiráló választmány el sem mulasztá; de az igazság s méltányosság parancsolja másrésről azt is megemlíteni, hogy azon liszt egészen szárazon őröl-

tetvén, mintegy 6 percenttel szaporább a másikonál, mi az árkülönbséget kiegyenliti, s a gőzmalombeli lisztnek még azon elsőséget is adta, hogy nem könnyen romlik, sőt különös rendkívüli gond nélkül hosszas időn át eltartható, valamint korpája is, mire nézve nem kell tartani, hogy megsavanyodjék, vagy dohossá legyen. A gőzmalom gyönyörű szerkezetű gépei közt különös figyelmet érdemel a tisztázó gép, mely oly tökéletes, hogy a buzában csak egy gondolatnyi por sem marad. Általában igen megfogható, a tisztázás száraz állapotban könnyebben eszközölhető, mert a nedves buza szemre a por sok helyen erősen ráragad. De a közönségre nézve ezen hengergőzmalomból a legfőbb nyereség az, hogy a liszt ára a buza árához képest évről-évre mindig egyenlő arányban tartatik, s e népes városban az időnek semminemű viszontagságai többé lisztben szűkölködést nem okozhatnak; sőt miután az egész gépezet, de még buzraktárainak egy része is az 1838-ki árvíz színvonalánál magasabban áll, a várost még ily rendkívüli szerencsétlenség esetében is elláthatná. A malom ünnepnapok kivételével éjjelnappal folyvást dolgozik, s készítményeinek leginkább helyben Budapesten, de a közel vidéken is, sőt a bányavárosokban, Bécsben, Brünnben s még Prágában is szakadatlan jó kelete van.

Ha fentebb, a selyem- és posztóiparnál, vagy végképen vagy nagyrészt elpusztult iparágak remniscenciáival kellett foglalkoznunk, hadd álljon e helyen egy hatalmas fejlődésnek a képe is előttünk, és hasonlitsuk össze a József-hengermalom 1842-ki 100,000 vmázsa évi termelési képességét azon számokkal, melyek a budapesti malmokban 1879-ben megőrölt buza és rozs mennyiségét feltüntetik:

I. budapesti gőzmalom részv.-társ.	1.425,000	vmázsa
„Concordia“	1.114,000	„
„Pannonia“	1.023,000	„
Haggenmacher-féle gőzmalom	1.000,000	„
Hengermalom	837,000	„
A m. ált. hitelbank egyesült gőzm.	828,000	„
„Victoria“	722,000	„
„Erzsébet“	682,000	„
Pesti molnárok és sütők gőzmalma	588,000	„
„Lujza“	573,000	„

Összesen: **8.792,000** vmázsa.

A munkácsi vasgyár gyönyörű öntvényei, közöttök több magas művészi tőkélyű diszdarabok, bármely pompás lak szobaszerei közt is diszelegni alkalmasak, a kiállítás fénypontjai közé tartoztak, s a műbirák egyhangú ítélete szerint akármely külföldi művekkel is bátran versenyezhetőknek találtatván, a munkácsi vasgyár aranyemlékpénzzel, gyár-
iparos érdemei méltánylatának legfőbb jelével, melyet az egyesület nyujthat, kitüntetendőnek íteltetett. Sajnálunk kell, hogy ezen gyárnak, a magyar műipar egyik fénypontjának bővebb ismertetését a jövő iparműkiállításra kell halasztanunk; reméljük, hogy akkoron a nagyérdemű gyárintézet remekműveinek kiállításával erre diszes alkalmat nyujtand.

Kuhinka testvérek. Kik ez idén a pesti művészeti egyesület kiállítását, később pedig az iparműkiállítást látták, bisonyosan emlékezni fognak azon szabad kézzel készült 110¹/₂ fontos remek óriási billikomra, melynek utánzására 100 arany jutalom volt feltéve. Ezen művészi üvegpéldány kilenczedik kísérletre sikerült, s négy köszörülő mester közel 4 hónapon át csupán a körül foglalatzkodott. Hogy ezen rendkívüli műpéldány Kubinka urak gyárnoki ügyességé-

nek fényes jelét adá, tagadni épen nem lehet, s az egyesület azt bizonyosan kiállításának főbb díszei közé számítá; mivel azonban ilyenmü készitmény a forgalomban árúczikket semmiesetre sem képezhet, s inkább művészi példánynak, mint iparműnek tekintetű, bírálat tárgyává nem vétetett; hanem vétettek azon közhasználatú közönséges fehér és színes üvegek, melyeket Kuhinka urak pesti raktáruknak mindennapi czikkeiből az iparműkiállításra tetszés szerint választani engedtek, s melyek fejérségben, tisztaságban és simaságban oly kitűnőknek tapasztaltattak, hogy valóban a hol ily honi művet kaphatni, ott a külföldi üvegnek nélkülözése, még a kényesebb izlésnek sem kerülhet áldozatába; s örvendetes tudni, hogy a közönséges fűvott üvegek s ablaktáblák, melyek a kiállított példányok után ítélve Kuhinka urak gyárainak is főérdemét teszik, nemcsak a honi szükségét fedezhetik, hanem kelet felé már is nevezetes kiviteli czikket képeznek. Kuhinka urak már több évek óta birják a cs. kir. szabadalmazott cameralis Sziklai üveghutát Zólyomvármegyében, hol két kemenczén dolgozva, mintegy 300 embert foglalkodtatnak. Birják Gömörvármegyében Kokova mellett gróf Forgách Antal urtól az ó-antalfalvai üvegyárat, hol egy kemence mellett 140 embernek adnak keresetet. Végre még Nógrádmegyében Losonc mellett, Szentiványi-család cinóbányái határában Katalin völgyén saját költségükön 1841-ben egy nagyszerű üvegyár felállításához fogtak, s azt már 7 hónap alatt annyira vitték, hogy a legszebb fejer tiszta üveget voltak képesek előmutatni. Ugy látszik ez leszen üvegyártási szorgalmuk fénypontja, ebben készült amaz óriás billikom is. Pesten a feldunasoron két rakhelyt tartanak; évi forgalmuk 150—200 ezer forintra menni mondatik.

Fischer Móricz, Herenden, Veszprémmegyében,
cs. királyilag szabadalmazott porcellán-gyár-

tulajdonos, 4 év óta fennálló s ezen iparág termékénél fogva igen tetemes pénzáldozatokba került porcellángyárának műveivel az iparműkiállításnak igen örvendetes díszet kölcsönözött. Herczegi asztal számára készült, s herczegi asztal igényeinek is megfelelő, gazdagon aranyozott, nemkülönben egyszerű festett szegélyű tálakon s tányérokön kívül két gyönyörű virágtartó edény; továbbá egy 29 hüvelyknyi hosszúságú aranyozott haltál, a Herenddel szomszéd Balaton izes fogasainak táralására alkalmazott valóságos mestermű, minő a külföld legelső porcellángyáraiban is a nem mindig sikerülő legköltségesebb művek közé számittatik; végre pedig szintűgy igen nehéz készítésű transparent porcellánból gyertyafény-ernyők, közöttük egy a herczegprimás jól talált arczképével; s az iparműkiállítás 14,000 látogatói közt bizonyosan egy sem volt, kinek szemei a honi műipar örvendetes fejleményének ezen diszes jeleit örömmel ne szemlélte volna.

Mayer J. G. pápai gyárából is valának úgy porcellán-, mint kőedény-példányok kiállitva; és ámbár a kőedény a körmöczihez avagy iglóihoz minőségben nem hasonlítható, porcellángyártása pedig még gyermekibb korban van, mintsem hogy becséről alaposan itélni lehetett volna, mindazáltal nagy valószínűséggel reménylhetni, hogy a gyár, új birtokosának Mayer urnak buzgósága által mindinkább tökéletesedni fog. Mert Mayer ur vállalkozó szellemét nem lehet nem méltányolni. Ha jól vagyunk értesítve, ugyancsak ő az, ki Pápán mintegy hét év óta posztógyárt is állított, melyről a posztó-rovat alatt tettünk említést; továbbá a mészegetést saját találmányával igen nevezetesen tökélyesítette, mert az égető kemenczét egészen nélkülözi, s mégis egy fűtéssel mázat és igen jó meszet éget. — Az pedig köztudomásu dolog, hogy a pápai kőedény-gyár több

helyütt, névszerint Pesten is, raktárt tartván, az országban terjedt kelettel bir.*)

Goldberger Sámuel F. pesti nagykereskedő ur ó-budai vászonnfestő gyára, a nagyobb szerű boni vállalatok sorába tartozik, s a mi a gyárt magát illeti, az e nemben kétségtelenül legelső az országban. Még édes atyja állította azt, s immár 50 év óta áll. Goldberger Fülöp ur, a gyártulajdonos fia, az indigóvali vászonnfestésnek egy új nemét találta fel; s arra bizonyos évekre kizáró szabadalmat nyert. A gyár oly kiterjedésű, hogy a nmélt. helytartótanács szabadalmazó végzése szerint évenként mintegy 200,000 frt értékű kelmét dolgozik fel, foglalatostokdat pedig 100 munkást és 120 nemű cikket készít, azokkal a belföldi piacon túl még külföldön is kereskedvén.

Fellmayer Antal ur Szegeden**) mintegy 18 év előtt oly időszakban kezdé mesterségét, midőn a festők ott ügyszólván alig élhettek, s ő ezen iparágat azon vidéken oly virágzásra vivé, hogy már most számos festők (nagy részben az ő tanítványai) ő általa láttatják el magukat indigóval s műszerekkel, valamint festeni való vászon- és pamutszövetekkel is; Fellmayer ur készítményei pedig legnagyobb pártolásra találnak, nemcsak helyben, hanem messzevidékeken is, nevezetesen Pesten, s csinos kartonkelméit nemcsak a köznép viseli, hanem a vagyonosabb középosztályok is kedvelik. Érdemét az olesóság is neveli, miután oly nemű kelmét, melynek rőfét a cseh festőgyárak 50 krajezárjával árulják, ő

*) A M a y e r családnak egy tagja ma is bir versenyképes kőedény-gyárral Városlődön, Veszprém megyében; ellenben Pápán nyoma sincs többé a posztóiparnak és a fenti Mayer czég utódja Mayer Ferdinand ur posztókereskedő, de nem többé posztógyáros Pápán.

**) A Fellmayer-féle kartonfestő gyártelep jelenleg Székesfehérvárt létezik.

38 krajezarjával adja. A műbiráló választmány öt bronz-emlékpénzzel, műiparos érdemei elismerésének tünnepélyes bizonyításával kivánta dicséretes pályának előmeneteles folytatására buzdítani.

Králik Sámuel óraműves, Hagn örökösök munkavivője (Pest, kigyó-útcza*), két igen jeles, művészi becsü függentyüs órát állított ki, saját terve szerinti saját készítményét, mely a szemlélők előtt izléses alakja, compendiosus szerkezete, s igen pontos járása által közkedvességet nyert. A compensált függentyü egész hosszúsága a perczmutató középpontjától mérve csupán $9\frac{1}{2}$ hüvelyk, a számlap, mely a Graham-féle járatú s bölcsejü egész kerekművet fedezi, csupán $2\frac{1}{3}$ hüvelyk, miből az egész óra nagysága kitetszik. A függentyü tisztázott kéneső által van compensálva, szabad légnomással az angol chronometerek módjára, kisebb mértékre vonva, az óramű szerkesztéséhez alkalmazottan, a kiállító óraműves saját számolása szerint. A csinos mű egyszeri felhuzással 40 napig jár, s 100—120 pfrtnyi ára, ennyi jeleséghez mérve, nagynak épen nem mondható. A műbiráló választmány Králik urnak dicsérő oklevelet nyújtott, jelül, hogy a derék fiatal iparművész jeleségét méltányolva elismeri.

Kölber Jakab. A nyergesek és kocsigyártók osztályát az első magyar iparműkiállításán csupán Kölber Jakab ur képviselé, ki is három hintót, s a közt egy nyújtó nélküli angol idomu könnyü vadászkocsit lapos fektetü nyomó tollakon nyugvót küldött be: s azért a műbirák által bronzemlékpénzzel tisztelteték meg. Kölber Jakab ur neve s művei az egész honban ismeretesek, s a közvéleményben

*) Derék veterán iparművészünk 40 év lefolytával, ma is még ugyanazon házban a kigyó-útczában vezeti személyesen az ország határain kívül is megérdemelt hírnevünk örvendő iparüzletet.

naponkint több hitelt vivnak ki; minek örvendetes bizonyága az, hogy sokan, kik eddig hintóikat Bécsben vevék, most már általa készítettik. Kölber ur évenkint mintegy 60 darab egészen új hintót készít, minek árát mintegy 36,000 pfrtra, s a javítási munkákkal műhelyének évi forgalmát mintegy 50,000 pfrtra tehetni, a mi iparmű-szorgalmának fejlettségét elegendőleg bizonyítja. Hintái többnyire mind saját rajzai szerint készülnek, s szépségben és izletes szerkezetben kitünők. —

Az 1842. december 26-án a megyeház nagytermében tartott éremkiosztási ünnepélyen kitüntetettek közt találjuk még a következő czégeket is: Kirner és fia puskaművesek, Knutzen Henrik gépész, Manschön Ferencz ostorgyáros, Zellenka Ferencz fésűs, Chvalovsky Jenő kártyagyáros, Krellvitz Vilmos keztügyártó. Vadász Antal csizmadia, Jungk Keresztély késgyáros, Pachel János zongoragyáros, Schmith és Meynier fumei papirgyáros, gácsi posztógyár, hermaneczi papirgyár. — Az éremkiosztás az ipar egyesület elnöke és igazgatóválasztmánya által történt nagy ünnepélyességgel, »a nemes pestmegyei és budapesti városi hatóságok« jelenlétében.

Kossuth Lajos pedig az ő remek beszédei egyikével zárta be az ünnepélyt, melyből hadd vésődjenek be mindnyájunk emlékezetébe négy évtized multával is a következő szavak:

»Vannak, igen is, tisztelt gyülekezet, a műipar felvirágzásának oly kellékei, melyeket más nem adhat, mint a törvényhozás, mint a kormány; de vannak olyanok is, miket sem kormány, sem törvényhozás nem adhat, hanem csak mi magunk,

a közméltánylat, a közrészvét. Ahol a nemzet egyénileg át van hatva azon érzettől, hogy ma már a béke szintoly hatalom, mint boldogtalanabb időkben a harcz vala, és át van hatva azon érzettől, hogy egy oly nép, melynek önálló műipara nincs, tehát idegen szorgalomnak adózik, valódiságban szabad nem is lehet, s legyen bár óriás, mégis koldus, mert csak félkaru; amely nemzet ezt érzi s ez érzetben ápolva fordul a honi műipar művei felé, ott, ha a törvényhozás gondjainak netalán balviszonyok útját állanák is, az óriásnak hiányzó félkarja mégis megnőhet: de hol a nemzetben az ápoló részvét hiányzik: ott kormány és törvényhozás hiában hozná a legislegbölcsebb törvényeket, mert a műipar nem nőhet, miként a gomba nő.

Egy szóm van a közönséghez, melyet óhatanék, hogy mindenkinek füleiben csengjen, valahányszor egy iparműcizikket vennie kell, s ez a szó az, hogy amit nekünk a honi műipar nyujthat, azt idegentől venni, valóságos önhonunk elleni bűn. Ismeretes a tisztelt gyülekezet előtt a híres Franklinnak ama mondása, miszerint honának fiai s leányai abba helyezik büszkeségüket, hogy kopott, foltos ruhában járjanak, míg maguk lesznek képesek maguknak újat készíteni. Nálunk ily lemondásra, ily rezignációra nincs szükség; hogy ninesen, azt mutatá az iparműkiállítás, mutatja ez ünnepe; nekünk csak a külföldiesség hypochondriájából kell kivetköznünk és követnünk azon magas példát, melyet a honban már sok jelesek, különösen azon magasztos honleány is adott, ki elnökünk napjait boldogítja. *) Azért hát, tisztelt gyülekezet, tűzzük ki magunknak ezt egyenkint és összesen feladatul; méltányoljuk s védjük a honi műipart egyenként is; emlékezzünk meg, hogy minden garast, melyet külföldi szorgalomnak nyuj-

*) Gróf Batthyányi Lajosné.

tunk akkor, midőn vele honit jutalmazhatnánk, valódi megesonkítása a nemzet tőkékjének, melynek egy részben minden honpolgár rakományosa.«

III.

(Harmadik magyar iparműkiállítás 1846-ban. — Czukor-, papir-, üveg-, porcellán-, posztó-, selyemszövet-gyárak, zongorák, pezsgőgyártás. — Országos iparműtárlat Kecskeméten 1872-ben.)

Az 1843. év augusztus 25-én megnyilt második magyar iparkiallitás katalogusa 241 kiállító tüntet fel, csak 28-al többet az előző évinél. Az 1846-ki harmadik iparkiallitáson ellenben már **506** kiállító vett részt. Nem tartjuk érdektelennek a rendelkezésünkre álló adatok nyomán összeállítani, miképen voltak ez alkalommal a fontosabb gyáriparágak képviselve, mellözve minden, e kiállítási tanulmány keretén kívül eső reflexiót.

Czukorgyárak. Csep in: Rusbachi Mayer Károly; Gács: id. gr. Forgách Antal. Ikervár: gr. Batthyány Lajos; Szigetvár: Czindery László; Eszterháza: hg. Eszterházy Pál, Edelény: hg. Szász-Coburg-Gotha; Pest: Czukorgyár-egyesület; Soprony: Rupprecht János; Besztercebánya: Czukorgyár-egyesület. (Összesen 9 gyár.*)

Papirgyárak. Fiume: géppapirgyár; Körmeecz: a m. k. egyetem nyomdájának papirgyára; Hermanecz: Schloss M. V.; Soprony: Reichenhaller

*) A fentiek közül egy sincs a jelenleg üzemben levő 16 czukorgyár közt.

Károly (festett papir); Murány: hg. Szász-Coburg-Gotha; Diósgyőr; Rimachórépa; Masznikó, Nagyszlabos. (Összesen 9 gyár.)

Üveggyárak. Zlatnó: Zahn György; Verőcze: Hondel és Lobmeyer; Beél: nagyváradai püspökség; Perger testvérek; Parád: Nendtwich Jenő igazgató. (Összesen 5 gyár.)

Kőedény- (Steingut) és porcellángyárak. Herend: Fischer Moricz; Telkibánya: hg. Bretzenheim Ferdinand; Batiz, Hunyadban: D'Andrée György és fia; Körmőczi kőedénygyár; Murány: hg. Szász-Coburg-Gotha; Szilvás: gróf Keglevich Miklós. Apátfalva: egri papnövelde. (Összesen 7 gyár.)

Posztó- és szövetgyárak. Pesten: Schönaug és Hecht, szerecsen-utczában; Hertsch és Társa; Schütz József, aradi utca; Höhner Ferencz (üllői uton); Deutsch és Kadelburger, király-utca (kiállítottak a többek közt „Bathyány“- , „Deák“- , „Kosuth“-kelmét); „Első pesti finomposztó- és gyapjukelme-gyár“, Esche József (király-utca); Zsigmond Károly Budán; Zay-Ugróczon: gr. Zay Károly; Nagy-Szombat: Stanzl Imre; Ujvidék: Demetrovics és Morphy; Székesfehérvár: Tschida János; Győr: Schwarz Károly, Lencz Mihály, Hoffman és Leuschner; Radvány: id. Markovics Samuel; Szakoleza: Mitták testvérek; Besztercebánya: Trajtler és Sándory; Kőszeg: Töpfer Dániel; Mojk, Komárom megye: Österreicher D.; Pozsony: Meer N.; Gácsi posztógyár;

A kassai szegényház posztógyára; Zombor: Bács-bodrogmegyei szövetgyár-társaság. (Összesen 23 gyár.)

Selyemszövetgyárak. Pesten: Valero A. J. (Ő Felségének mellképe selyembe szöve, bársonyok, butorszövetek, crepp, fátyol, foulard, lampas-szövetek, mellény-kelmék, öv- és nyakkendők, zászló-kelmék, különféle selyem- és szőrszövetek); Wagner és Goeth (király-utca), bársony- és selyemszövetek; Koch Péter (szövetség-utca), bársony- és selyemkelmék, lószőr-szövetek; Friez és Zeppezauer (váczi-út), lampas-kelmék, egyházi ruha, papöltöny-szövetek stb.; Policzer Lipót (dohány-utca), bársony- és selyemszövetek, kendők stb.

Hummel József Sze nic zen (Nyitrában) atlasz, plüsch, selyemszövetek; Duránszky J. F. Pozsonyban, selyem-szalagok; Bruder Rudolf Pozsonyban, bársony, selyem- és finom gyapjuszövetek. (Összesen 8 gyár.)

Kartonfestők. Goldberger Sámuel és fiai, Ó-Budán; Wasserman Jónás, Budán; Finály Simon, Ó-Budán; Fellmayer Antal Szegeden; Ramazetter Vincze, Sümegen.

Pezsgőgyárak. Graner Károly, Steinbach József, Pekári János, Pesten; Fischer és Schönbauer Pozsonyban.

Zongorakészítők. Beregszászy Lajos, Pesten (szeminarium-utca); P a c h l Károly (német színház-épület); Seiler Lajos (szél-utca); Schmied Károly, Pozsony.

Az 1846-ki kiállításban részt vett, jelenleg is még fennálló czégek közül felsoroljuk a következőket: Fabinyi János szabó (Kristóf-tér); Wacha Ignác kalapos, Budán; Králik Sámuel órás (kigyó-utcza); Klassohn Antal vésnök, Budán; Klenner Ferencz órás; Vandrák Sámuel és Marikovszki bronzművesek, lövész-utczában (galvánilag aranyozott arczkép, karos gyertyatartók, lovagszobor, óradisz, karpereczek, hajtük stb.); Chwalovszky Ödön kártyaműves (magyar-utczában); Mosch és Boskovitz illatszerészek (váczi-utczában); Zelenka Ferencz fésűs (korona-utczában); Nendtwich Károly, rézvirág szőlőtörkölyből: Beliczay Imre (kigyó-utczában) viaszgyertya-készítő; Prückler Ignác (Sebestyén-téren) liqueur- és eczet-gyár; Vadász Ferencz (uri-utczában) cipész; Ács Lajos (3 dob-utczában) asztalos; Vidacs István gépész, hatféle szerkezetű ekék, cséplőgépek, árpa- és zabzuzó gépek stb.; Kölber Fülöp (hatvani utczában) kocsigyártó; Porst Ferencz kocsigyártó; Ganz Ede vasöntöde, Budán (öntött kályhák). Kachelman gépész, Selmezbányán; Pifko Antal (megyeház-utczában) szűcs; Kirner József fegyverműves (servitatéren); Jungk K. (váczi-utczában) guttapercha-árú-gyáros.

* * *

Magyarország történetének legválságosabb korszakából harminczhat évet kell átugornunk, hogy ismét egy országos iparkiállítás*) csarnokaiban tarthassunk szemlét a hazai iparnak nehéz viszonyok közt való fejlődése felett. Kecskemét városának derék iparosaié az érdem, hogy az új ipartörvény által felriasztott iparosok önkénytes tömörülése azon gyakorlati irányú mozgalmakra is vezetett, melyeknek közvetlen eredményei a kecskeméti, szegedi és sz.-fehérvári országos kiállítások sikerében, közvetett nagy eredményei pedig az ipartügyek mind általánosabb felkarolásában jelentkeznek. Ha méltányos tekintettel vagyunk a rendezők rendelkezésére állott felettébb szerény eszközökre, az idő rövidségére és a rendezés körüli gyakorlati tapasztalatok teljes hiányára, akkor a kecskeméti kiállítás sikerét éppoly feltétlenül el kell ismernünk, mint a kezdeményezőknek, különösen pedig a fáradhatlan K a t o n a Z s i g m o n d kiállítási elnöknek maradandó úttörő, érdemeit.

Nem is szándékozhatunk e szerény vállalatot párhuzamba állítani az 1876. és 1879-ki országos kiállításokkal, melyeknek ez hasznos előiskolája volt, alkalmunk leendő azonban e két utóbbinak eredményeit az összehasonlításból levonható tanulságok érdekében egymás mellé csoportosítani.

A kecskeméti „országos iparműtárlat“ 1872. augusztus 31-én nyílt meg és tartott bezárólag szep-

*) Sopron városa 1847-ben rendezett helyi iparkiállítást, melyen 296 kiállító vett részt.

tember 8-ig, tehát csakis egy hétig. A reform. főiskola 22 terme fogadta be a könnyebb tárgyakat, míg gépek és nehezebb tárgyak számára az épület előtere bekerített és ugy ennek nagy része, mint az udvar is fedélzettel láttatott el. 575 kiállító által 15871 tárgy küldetett be, melyeknek súlyát 1850 mázsára, tüzbiztosítási értékét pedig 118,000 frtra teszi a Katona Zsigmond által gondosan szerkesztett kiállítási Emlékkönyv.

Az 575 kiállítóból esik Budapestre 227 (40°/o), Kecsmétre 178 (30°/o), 54 városra és helysége pedig 170 (30°/o). Emlitenünk sem kell, hogy a fővárosi iparosok tömeges részvétele főleg boldogult Dr. Szabóky Adolf buzdításának és fáradhatlan tetteleges közreműködésének volt köszönhető.

A kiállítás pártfogó elnöke Szlávny József, akkori ipar- és kereskedelmi minister volt; a rendező bizottság elnöke Katona Zsigmond (gyógyszerész, iparegyületi elnök), alelnöke: Mádi János (a kecskeméti népbank elnöke); jegyzője: Ifj. Nagy Lajos ügyvéd. A helyi rendező bizottság összesen 65 tagból állt, azonkívül 40 kültag választott, kik közül a budapesti bizottságot képezték Dr. Szabóky Adolf, elnökle alatt Dépold József, Hill Jakab, Mudrony Soma, Posner Károly Lajos, Ráth Károly, Schön Jakab, Thék András.

A birálat a következő osztály és csoport-kiosztás szerint ejtetett meg:

I-ső Osztály (7 csoporttal) az általános iparművek birálatára.

1-ső csoportban biráltattak: Kőanyagok; elnök: Mádi János, jegyző: Ohm O. C.

2-dik csoportban: Asztalos-, kádár-művek és egyéb faanyagok; elnök: Kramer Sámuel, jegyző: Thék Endre.

3-dik csoportban: Bádogos-, fegyver-, réz-, lakatos-művek és egyéb érez-gyártmányok; elnök: Dréher Ignác, jegyző: ifj. Polotini János.

4-dik csoportban: Bőr-gyártmányok, cipész-, eszmadia-, szatler-, szijgyártó-, timár-művek stb.; elnök: Tausing Adalbert, jegyző: Grosz Zsigmond.

5-ik csoportban: Gombkötő-, kalapos-, szabó-, szücs-, kötélgyártó-, kosárkötő-, szövész-, festő-, szítás- és rokon-művek; elnök: Ráth Károly, jegyző: Bakay Nándor.

6-dik csoportban: Nyomdászati, könyvkötő- és rokon díszművek, műtőeszközök, órák, ékszerek stb.; elnök: Posner Károly L. jegyző: Mudrony Soma.

7-dik csoportban: Gépek, gazdasági eszközök általában, kocsik stb.; elnök: Pongrácz Dániel, alelnök: Vasváry János, jegyző: Kovács Ferencz.

II-dik osztályban:

Művészeti tárgyak, tudományos művek, tervek stb.; elnök: Parragh Gedeon, jegyző: Sziládi Lajos.

III-dik osztályban:

Gazdasági termékek és ezekkel rokon tárgyak; elnök: Bagi László, jegyző: Csörgei Imre.

IV-dik osztályban:

Gazdaasszonyi készítmények, női munkák stb.; elnök: özv. Damjanics Jánosné, alelnök: Jausz Józsefné, jegyző: Katona Béla.

Odaitéltett: aranyérem*)	49 db.)	}	288
ezüstérem	122 „		
bronzérem	117 „	}	199
aranyoklevél	143 „		
ezüstoklevél	42 „	}	
bronzoklevél	14 „		

továbbá: államjuttalom 92 db. arany, egyletek és magánok juttalma 83 db. arany.

A fizető látogatók száma $8\frac{1}{2}$ nap alatt 10029-re rugott, azonkívül mintegy 2000 szabadjegy adatott ki, ide nem értve rendezőket és kiállítókat; a belépti-dijakból (személyenként 50 kr. gyermekjegy 20 kr.,) befolyt 3393 frt. — Az összes bevétel kitett — a 175 db. aranyon kívül — 9137 frtot, e közt 2420 frt, állami segély; a költségek levonása után 1343 frt maradt tiszta jövedelem az iparegylet javára.

IV.

(Mért nem foglalkozunk az 1873-ki bécsi kiállítással? — Országos kiállítások Szegeden és Székesfehérvárott. Fedett és szabad tér. Csoportbeosztás. A tabelláris kimutatások csekély gyakorlati értéke. A kiállítók főbb termelési csoportok és nagyobb városok szerint. Egyébb összehasonlítások. Zár-számadások.)

A chronologikus sorrend megtartásával a kecskeméti kiállítás után az 1873-ki bécsi világtárlat magyar osztályával kellene foglalkoznunk. Ámde Magyarország 1873-ki szereplése az óriás rotunda által uralt kies Prater-ban egyáltalában nem vonható

*) Igazi aranyból.

azon nézponatok alá, melyekből kiindulva összehasonlitásokat tenni és gyakorlati következtetéseket levonni akartunk. Az állam közel fél millió forintot fordított e kiállitásra; a 3018 magyar kiállító között nem egy volt, a kinek költekezése fölmulta a tizezer forintot, jelentékenyebb gyárosaink között pedig alig volt egynehány, a kinek 1—2—3000 frt direkt áldozatába ne került volna a hazafias igyekezet, Magyarországnak méltó helyet biztosítani a kulturnemzetek egyenetlen versenyében. Az állam fél milliójával bátran lehet a magyar kiállitások egy millió frtnyi költekezését szembe állítani, nem is számítva azon rengeteg összeget, a mit magyar látogatók a bécsi vendéglőkben, bécsi mulatóhelyeken, és főleg a bécsi — boltokban hagytak. És ha a bécsi iparosok panaszkodtak, hogy saját erőmegfeszítéseikhez mért üzletet távolról sem csináltak, hogy még reájuk nézve is roppant deficittel végződött a külsőleg elért nemzetközi dicsőség: mily silány közgazdasági mérleget eredményezhetett reánk nézve a nagy szellemi és anyagi erőmegfeszítés! Uramisten — csak azoknak a százezreknek évi kamatai, a mikbe a szekrények és diszitmények kerültek, iparos tanoncziskolák segélyezésére fordítva, mennyire hozzájárulhattak volna már azóta is kézműiparosaink körében a szakértelmiségi színvonal emeléséhez. Fogadjuk hát el, hogy magasabb politikai tekintetek parancsolták az inproductiv munka-, idő- és pénzáldozatokat, és ne vonjuk be e tanulmányunk keretébe a magyar iparnak oly kiállitási szereplését, melynél néhány függöny többbe

került, mint a mily összeget a szegedi orsz. kiállítás egész budgetje kitett.

Ha választ akarunk nyerni azon kérdésre: vajjon az eddigi országos kiállításaink teljes és megbízható képét nyújtották-e iparunk fejlettségi fokának, és e szerint hosszabb, mondjuk legalább tíz évi időt kell-e adnunk iparosainknak, hogy kellő haladásról tehessenek újabb tanuságot, — e kérdésre a választ gyakorlati alapon csak úgy adhatjuk meg, ha egymás mellé állítjuk az elég gyorsan egymásra következett szegedi és székesfehérvári országos kiállítások keretét és eredményeit. Megkísértjük ezt a következőkben.

A kiállítási terület mind fekvésre, mind kiterjedésre nézve jóval előnyösebb volt Székesfehérvártt, a mennyiben rendelkezésre állott:

Szegeden:

a) a főreáltanoda palotájában fedett tér	5,400	□méter
b) a mellette levő ligetben szabad tér .	2,000	" "
c) a mellette levő téren szabad tér . . .	10,000	" "
d) a tiszaparton szabad tér	2,600	" "
	<hr/>	
	összesen	20.000 □méter

Székesfehérvárt:

a) a méntelep helyiségeiben fedett tér .	3,813	□méter
b) a lövöldei helyiségekben " " .	471	" "
c) a méntelep udvaraiban szabad tér .	19,611	" "
d) a " udvarain kívül " " .	17,526	" "
e) a lövöldében " " .	3,611	" "
	<hr/>	
	összesen	45,032 □méter.

A következő csoportbeosztás teljesen azonos mindkét kiállításnál:

	kiállító Szegeden :	kiállító Székes- fehérvárt :
I. Erdő-termények és félkészítmények, nehezebb faipar	37	56
II. Bánya-termények és félkészítmé- nyek, nehezebb érczipar nemkülönb: üveg-, gyurma-, agyag- és kőipar.	77	231
III. Mezőgazdasági termények és fél- készítmények	142	234
IV. Malomipar és élelmi cikkek . . .	98	94
V. Szeszipar, borok s egyéb szesz ital.	188	286
VI. Fonó-szövőipar, ruházati tárgyak .	304	374
VII. Háztartási és butoripar	356	339
VIII. Vasipar	79	94
IX. Nemes-ércz-, nemes-kő- és fémipar	61	75
X. Bőr-, csont- és kaucsuk-tárgyak .	48	76
XI. Műipar és zenészeti tárgyak, építé- szeti rajzok és tervek	233	238
XII. Közmívelődési tárgyak, tanszerek, tudományi és szépművészeti tárgy.	67	316
XIII. Gazdasági eszközök, iparos-szer- számok, kézi gépek	111	121
XIV. Gépek, gőz-, víz- és lóerőre . . . }	7	54
XV. Halászati, hajóz. és vízépit. tárgyak }		
XVI. Állattenyésztés, állatkiállítás . .	37	144
Gyűjteményes kiállító	382	—
Hozzá jön azonban 1879-ben még egy csoport, t. i.		
XVII. Régészeti tárgyak és műemlékek .	—	46
Összesen kiállító	2227	2778

Látható e csoportbeosztásból, hogy rendkívül nagy nehézséggel jár a mi céljainkra szolgáló, szorosan ipari kiállítmányokra vonatkozó összeállításokat készíteni. Több csoportban ugyanis az erdő- és mezőgazdasági nyerstermények egy részről, háziiparcikkek, közművelődési és szépművészeti tárgyak, műszaki tervek stb., másrésztől vegyítve vannak a

tulajdonképeni iparcikkokkal, úgy hogy az illető emlékkönyvekben található, nagy gonddal összeállított tabellák is csak kevés gyakorlati értékkel bírhatnak. Hiába keresünk tabelláris kimutatásokat, péld. arra nézve, hány kiállító által és mely vidékről voltak az egyes iparágak képviselve? E helyett mindenütt csak mechanikus, bár roppant munkát igényelt összeállítását találjuk annak, mely város vagy helységből hány kiállító képviselte az egyes csoportokat tekintet nélkül arra, vajjon az illető csoportbeli kiállított tárgy péld. kádármunka, vagy erdei nyerstermény, czukorka vagy szalonna, butor vagy női kézimunka, óra vagy műszaki terv, iskolai rajz vagy szobrászati mű volt-e? De talán legjellemzőbb a vaskos kötetet kitevő tabellák kevésbé gyakorlati irányára nézve a statisztikai összeállítások azon neme, melynél a kiállítókat foglalkozás avagy hivatalos állás szerint találjuk összeállítva, s hiven megtaláljuk azt, hogy hány „apát“, „bérlő“, „gazda“, „társulat“, „gyáros“ volt a kiállítók közt; de hogy hány és miféle gyáripár volt képviselve, annak nyomára csak az összes kiállítók új csoportosítása útján jöhetünk.

Felemlítettük ezt a nélkül, hogy az illető, még mindig becses munkálatok szerzőinek érdemeiből bármit is levonni akarnánk, hisz nem más, mint boldogult dr. Szabóky Adolf volt az, a ki képzhetlen fáradsággal összeállított „ipartörténeti adatokkal“ bővítette mindkét alkalommal a kiállítási évkönyveket.

Az összes kiállítók száma volt:

Szegeden	2227.
Székesfehérvártt	{ 2604 egyénenkint; 2948 katalogus szerint; 2778 csoport szerint.

A fenti számba ben van foglalva Sz.-Fehérvárt 42 kiállító Ausztriából és 10 külföldről.

Ha a kiállítási tárgyak mintegy 250 alosztályba oroztatnak,*) akkor a többi osztályban ismételten előforduló kiállítók 3271 számban szerepelnek. Az ily csoportosítás mellett a kiállítóknak következő összehasonlító képét nyerjük.

	kiállító Szegeden:	kiállító Székesfehérvárt:
bányászat	19	80
mezőgazdaság, erdészet és ker- tészet	236	351
borászat	164	201
állatkiállítás	36	210
összesen, nyerstermelés	455	842
tanügyi, műszaki és művészeti tárgyak	123	562
háziipar	257	365
kézmű- és gyáripar	1392	1502
összesen kiállító	2227	3271

A szorosán nem iparos-kiállító e szerint Székesfehérvárt csak mintegy százal jelent meg több mint Szegeden, ellenben az összes kiállítók számához viszonyítva volt 1876-ban 60%, 1879-ben pedig csak 45% iparos kiállító.

A nagyobb városok következőképen voltak képviselve:

*) L. Keleti Károly hiv. jelentése.

kiállító kiállító
Szegeden: Székesfehérvárt:

Arad	21	39
Baja	4	4
Brassó	4	32
Budapest	398	554
Debreczen	22	117
Eger	5	13
Eszék	3	2
Esztergom	4	27
Győr	16	42
Kassa	9	9
Kecskemét	64	27
Késmárk	4	9
Kolozsvár	22	64
Komárom	3	25
Losonez	2	22
M.-Vásárhely	2	26
M.-Sziget	1	3
Miskolcz	46	22
N.-Szeben	65	16
N.-Várad	23	45
Pancsova	3	4
Pécs	13	54
Pápa	2	34
Pozsony	6	33
Segesvár	33	—
Sopron	35	17
Szabadka	14	5
Szatmár	4	5
Szeged	530	15
Székesfehérvár	5	216
Szombathely	6	34
Temesvár	16	5
Ujvidék	22	14
Ungvár	4	5
Verecz	63	7
Veszprém	11	58
Zalaegerszeg	1	1
Zágráb	1	4
Zombor	7	1

E szerint volt helybeli kiállító Szegeden 24⁰/₀,
Székesfehérvárt 8⁰/₀;

budapesti kiállító Szegeden 18⁰/₀, Székes-
fehérvárt 20⁰/₀;

vidéki kiállító Szegeden 58⁰/₀, Székesfehérv. 72⁰/₀.

Székesfehérvárt 1879-ben egy kiállító
sem jelentkezett:

Túróc-, Csik-, Kis-Küküllő- és Torda-Aranyos-
megyékből.

10-nél kevesebb kiállító volt:

Árva, Liptó, Mosony, Bereg, Sáros, Torna,
Ung, Máramaros, Szabolcs, Szilágy, Ugocsa, Csanád,
Krassó, Szörény, Alsó-fehér, Beszterce-Naszód,
Fogaras, Háromszék, Hunyad, Nagy-Küküllő, Szolnok-
Doboka és Udvarhely megyékből.

10-nél több, de 20-nál kevesebb kiállító volt:

Bars, Hont, Zólyom, Heves, Jász-Nagykun-
Szolnok, Abauj, Gömör, Zemplén, Szathmár, Szeben
megyékből.

A főbb iparesoportok következőképen voltak
képviselve:

	1876-: 1879-ben:	
nehezebb faipar	36	34 kiállítóval,
vegyészeti cikkek és festékek	37	71 "
szappan, illatszerek, viaszkészítm.	14	31 "
porcellán és majolika.	10	14 "
üveg	7	14 "
agyagárúk (kályhák, kőedény stb.)	17	28 "
malomipar	16	41 "
czukor- és tésztaneműek	16	28 "
szesz, ecet, pezsgő, liqueur, sör	57	91 "
ruhaneműek	65	71 "
keztyű	5	6 "
kalap	20	22 "

	1876-: 1879-ben:		
lábbeli	77	126	kiállítóval,
szücsárúk	24	27	"
kefekötő-, köteles- és kosárfonó-m.	23	49	"
szőtt és kötött árúk, szövetfestés	73	86	"
butorok, asztalos és aranyozó munk.	71	97	"
vasárúk, lakatosmunkák	74	91	"
fémipar (bádogos, késes, rézműves- ezikkek stb.)	48	52	"
ékszerek	10	19*)	"
bőripár, szíjgyártó- és bőröndös-m.	40	67	"
tudományos műszerek	7	16	"
zongorák, orgonák, hangszerek .	10	17	"
órák	9	10	"
fegyverek	—	6	"
nyomdaipar	35	23	"
könyvkötészet és cartonage . . .	13	29	"
papirgyártás	—	6	"
gazdasági gépek és eszközök . . }	78	116**)	"
gépek gőz-, viz- és lóerőre (motorok)		41	"
járművek	22	29	"

A birálat eredménye: Szegeden 1375 érdem-
érem — 60°/_o; Székesfehérvárt 1929 díszoklevél, arany-,
ezüst- és bronz érem = 70°/_o-ka a kiállítóknak.

A szegedi kiállításnak mintegy 45,000 fizető
látogatója volt 20 nap alatt (22,249 firt belépti-
díj-bevétel átlag 50 krjával számítva), esik tehát
egy napra átlag 2250 fizető látogató. — Székes-
fehérvárt a fizető látogatók száma 97,000-re tehető
45 nap alatt (48,725 firt belépti-díj átlag 50 krjával),
úgy hogy a fizető látogatók száma naponta mintegy
2150-et tett ki.

*) Többnyire külföldről.

***) Részben külföldről.

A zárszámadási főbb tételek a következők:

1. Bevételek:

S z e g e d e n : A kormánytól	2,000	frt.
Szeged városától	2,000	"
Térdíjak	8,364	"
Belépti díjak	22,249	"
Sorsjáték s különfélék	1,377	"
Épület- s egyéb anyagok	3,804	"
Összesen	<u>40,594</u>	frt.
S z é k e s f e h é r v á r t t : A kormánytól	2,000	frt.
Székesfehérvár városától	3,000	"
Térdíjak	34,861	"
Belépti díjak	48,725	"
Különféle bevételek	6,106	"
Összesen	<u>94,692</u>	frt.

2. Kiadások:

S z e g e d e n : Hivatalnokok és díjn. illetéke	1,025	frt.
Iroda- és postaköltségek és nyomatványok	3,693	"
Építkezések és berendezések	15,370	"
Napszám., örök és felügyelők	3,070	"
Különféle kiadások	1,962	"
Kártérítések	243	"
Érmek	1,397	"
Tiszta nyeremény	13,833	"
Összesen	<u>40,594</u>	frt.
S z é k e s f e h é r v á r t : Hivatalnokok illetéke	6,715	frt.
Irodaköltségek és nyomtat- ványok, posta- és sürgöny- díjak, hirdetmények	10,003	"
Építkezések és berendezések	32,932	"
Napszám., örök és felügyelők	5,646	"
Különféle kiadások	3,360	"
Kártérítések	735	"
Érmek és okmányok	8,597	"
Tiszta nyeremény	26,704	"
Összesen	<u>94,692</u>	frt.

V.

(Az eddigi orsz. kiállítások szervezetének szükségképeni hézagai és hiányai — Csekély üzleti előnyök. A látogatás aránytalansága. Konkluziók.)

Ha azon szerény eszközöket tekintjük, melyek az 1876. és 1879-ki országos kiállítások rendezésénél rendelkezésre állottak; ha tekintetbe vesszük azt, hogy mindkét esetben nemcsak a kezdeményezés indult ki magánkörből, hanem a vállalat keresztülvitelének roppant nehézségeivel szemben a társadalmi erkölcsi tényezők bevonásán kívül, mindvégig nem volt mire támaszkodni; hogy szemben a Bécsben és Párisban kiadott százezrekkel, a kezdeményezők lelkes ügybuzgalmának és fáradhatlanságának hivatalos támogatása csupán 2—2000 frtnyi silány államsegélyből és hangzatos hivatalos megnyitó dictiozásokból állott: akkor csak bámulni lehet az így elért fényes eredmények felett és lehetetlen teljes szívvel nem osztozkodni azon elismerésben, melyet a nemzeti közvélemény a kezdeményezők és főszereplők, de különösen a székesfehérvári kiállítás megteremtője irányában oly pazarul nyilvánított. És valóban legkevésbé sem csorbitja e méltánylatot, ha a szükségképeni hiányokat feltüntetve, tiszta képet akarunk magunknak alkotni arra nézve, mit lehetett az eddig rendelkezésre állott eszközökkel elérnünk, és mit kell jövőben hasonló nemzeti érdekű vállalatok feladatául tüzünk.

Az iménti összehasonlító csoportosításokból kitűnik mindenekelőtt az, hogy míg Székesfehérvárt a nyerstermelés különböző ágai közel kétszer annyi, a tanügyi, műszaki és művészeti branche-ok pedig közel ötször annyi kiállítóval voltak képviselve, mint Szegeden, addig a tulajdonképeni iparkiadalmányokat illetőleg csak 8%-kal (110 kiállítóval) haladta meg Székesfehérvár Szegedet. S ez arról tanuskodik, hogy 1879-ben az ország több más vidékeinek ipari viszonyaival ismerkedhettünk meg, de hazai iparunk fejlettségi fokának teljesebb képét, mint 1876-ban, alig nyerhettük. Hisz természetes is, hogy Székesfehérvárt a dunántúli kiállítók ép úgy praedomináltak, mint Szegeden az alföld vidékeiből valók; de másfelől láttuk azt is, hogy péld. 1879-ben Aradról, Brassóból, Kolozsvárról, Losonezről, Maros-Vásárhelyről stb. vett részt aránytalanul több kiállító, 1876-ban pedig jóval nagyobb volt a miskolci, nagy-szebeni, segesvári, soproni, temesvári, újvidéki, verseczi stb. kiállítók száma.

Az összes (tehát nem csupán ipari) csoportokban 1879-ben Baja csupán 4, Eger 13, Kassa 9, Késmárk 9, M.-Sziget 3, N.-Szeben 16, Pancsova 4, Sopron 17, Szabadka 5, Szatmár 5, Temesvár 5, Ungvár 5, Versecz 7, Zala-Eggerszeg 1, Zombor 1 kiállítóval volt képviselve; 4 megyéből egyetlenegy kiállító sem, 22 megyéből tiznél kevesebb kiállító jelentkezett. Ha tehát jelentékeny iparúzó városok részvétele ennyire feltűnően csekély volt, és ha majdnem fele az összes megyéknek iparát egyáltalában be nem mutatta (mert a néhány kiállító

is leginkább a nyerstermelést képviselte), akkor csakis arra lehet következtetnünk, hogy semmiféle egyéni ügybuzgóság és befolyás, semmiféle társadalmi mozgalom nem képes egy vidéki városban oly kiállítást létrehozni, mely teljesség tekintetében mérkőzhetnék az oly országos jellegű kiállításokkal, a minők most mindentűtt oly sűrűn felváltják a nemzetközi sarcz-ként rettegett nemzetközi tárlatokat.

Nem is megyünk tovább és nem akarjuk iparágakként a hézagokat feltüntetni, pedig a kereskedelmi és iparkamrák jelentéseiben való fáradságos böngészések alapján kézzelfogható számadatokkal lehetne kimutatnunk azt, hogy nagyfontosságú gyár-
iparágak köréből csak felette hiányos képvisellel találkoztunk Székesfehérvártt ép úgy mint Szegeden. Budapestet illetőleg kész czéglajstrommal is rendelkezünk mindazon jelentékenyebb gyártelepekről, melyeknek létezéséről és iparcikkeinek versenyképességéről eddigi kiállításaink ép oly kevésé tettek tanuságot, minthogy az ősi koronázó városban nem rég oly élvezetes és tanulságos órákat töltött nagy közönség aligha bir némi sejtelemmel arról, hogy (legilletékesebb szakkörök egészen megbízható mai adatai szerint) az országban péld. 75 üveggyár, 76 papirgyár, 31 gyufagyár, 139 bőrgyár, 28 keményítőgyár stb. küszködik a közös vámterület okozta külföldi elnyomó concurrentiával.

Ámde ha szükségképen úgy vidékenként, mint iparágakként csak hézagosan és hiányosan lehetett eddigi kiállításainknak hazai iparunk intensiv és extensiv fejlettségi fokát feltüntetni, nem kevésbé

hiányoztak az elégséges szellemi tényezők és anyagi eszközök az egész szervezés és rendezés körüli szigorú rendszeresség tekintetében is. Szegeden egy iskolaépület tantermei, Székesfehérvárrt egy méntelep istállói és színei állottak a rendezők rendelkezésére; ott is itt is a helyszínén való előmunkálatokra nem maradt annyi hét, mint a mennyi hónap is alig lett volna elégséges, hogy rendszer lehessen a helybeosztásban és egész külső rendezésben. Szükségképen hiányozni kellett a lánczolatosságnak és áttekinthetőségnek a legtöbb csoportnál, el is tekintve attól, hogy maga a szabályzati csoportbeosztás az ily kiállítások legfőbb célját, iparunk versenyképességi viszonyainak rendszeres tömör keretekben való feltüntetését kellőleg figyelembe nem vette, hanem e helyett, hol a nyerstermékek, hol a félégyártmányok, hol szorosan tudományos, közművelődési vagy képzőművészeti tárgyak közé lettek a tulajdonképeni iparczikkek beosztva. Hogy az ily csoportegyveleg mennyire gyakorlatiatlanná tette a különféle utólagos statisztikai feldolgozásokat is, s mily kevésbé lehet ez utóbbiakat gyakorlati irányít tanulmányozás tárgyává tenni, erről fentebb már megemlékeztünk.

A kiállitmányoknak az utolsó perczben való beérkezése miatt, maga a katalogus oly későn jelenhetett csak meg, a midőn már a látogatók nagy contingense rég megfordult a fővárossal szomszédos Alba-Regiában, és ez is nem utolsó sorban járult hozzá, hogy mindvégig leginkább a látványosság i mozzanatok nyomultak előtérbe.

Már bevezetésül határozott kifejezést adtunk abbéli nézetünknek, hogy a magyar iparkiallitások ezentúl csak akkor felelnek meg feladatuknak, ha azok az iparfejlesztés egyik fontos kiegészítő tényezőjeként szerepelnek, valamint ha a kiállítók nem csak erkölcsi jutalmat, elismerést aratnak, hanem fáradságuk, haladási törekvésük, idő- és pénzáldozataik egyszersmind nagyobb üzleti előnyök elérése által bő kárpótlásra talál. Azért semmikép sem tehetjük magunkévá az 1879-ki országos kiállítás „Emlékkönyv“-ében kifejezést nyert következő nézetet:

„A kiállítás tartamának meghosszabbítása végett több kísérletet tett az állandó bizottság, de a kiállítók mindannyiszor makacs ellenállást fejtettek ki, azt adván okul, hogy a látogató közönségben nem nyilvánult oly mérvű vételkedv, a minőt a tárlat szokatlan terjedelme remélni engedett. — Minden esetre sajnos jelenség, hogy a hazai lakosság tehetősebb része a tárlaton felhalmozott készítményeket csak néhány futólagos pillantásra méltatá, de jelentékenyebb megrendelések által nem igyekezett kárpótolni az iparost, ki oly tetemes áldozatokat hozott a kiállítás országos ügyének. De végre is — nem szabad felednünk, hogy a tárlatnak közvetlen célja nem az, hogy a kiállítók versenyre bocsátott tárgyaikon ott a helyszínen túladjanak, mert ez által a kiállítás eszméje nem azt a megoldást nyerné, melyet a rendező bizottság célba vett, s az ipar magasabb versenye közönséges üzleti vetélkedéssé törpülne! — A kiállításnak az a legelső célja, hogy az ipar és gazdaság állapotát feltüntesse s hű tükre legyen mindazon reformoknak, melyek a közgazdasági helyzet jobbítása végett érvényre jutottak. — Az már csak másodrendű célja lehet valamely tárlatnak, hogy egyes iparosok ügyességét, munkájuk czélszerű tulajdonát és jutányosságát a látogatókkal megismertesse, s ez által

mintegy közvetítője legyen az illető czikkek kelendőségének.“

E felfogás, ha némi jogosultsággal bír is a nemzetközi tárlatokkal szemben, oly ideális feladatokat tűz a mi saját országos jellegű iparkiállításaink elé, melyek szerintünk rég idejüket multák. Igenis hivatva vannak azok az ipar és gazdaság állapotát hiven feltüntetni, de hivatvák egyszersmind — és pedig nálunk erre nagyobb szükség van, mint bárhol széles e világon — a fogyasztó közönséget a termelőhez közelebb hozni és fokenként betölteni azt a szégyenletes tátongó űrt, mely még a legversenyképesebb magyar iparostól is oly gyakran távol tartja a vevőt, a ki vele egy utcában, néha egy házban lakva, megy a kereskedőhöz, a kereskedő pedig — Bécsbe. Nem igen képzelhetjük az „ipar magasabb versenyét“ az egyes iparosok szolid üzleti versenye nélkül, és ma már, az állandó közgazdasági hanyatlás és üzleti pangás közepette, semmiféle magasabb jogcímet sem volnánk képesek találni arra, hogy a mi iparosaink fáradozzanak és költekezzenek, egyik-másik derék magyar városnak dicsőséget szerezzenek és oda tizezernyi idegeneket csődítsenek, a nélkül, hogy akár csak kiállitmányaik előállításai költségeinek visszaszerzésére is számot tarthassanak.

Mi tehát ellenkezőleg legkevésbé sem habozunk épen azt kimondani, hogy csak az oly kiállítás számíthat jövőre versenyképes iparosaink tömeges részvételére és erőmegfeszítésére, mely „munkájuk czélszerű tulajdonait és jutányosságát a látogatókkal

megismerteti és ez által némileg közvetítője lesz az illető czikkek kelendőségének“. Hogy pedig mind- eddig a hazai lakosság tehetősebb része „csak néhány futólagos pillantásra méltatá a felhalmozott készit- ményeket, de jelentékenyebb megrendelések által nem igyekezett kárpótolni az iparost, ki oly tetemes áldozatokat hozott a kiállítás országos ügyének“; — ezen eléggé sajnós körülmény megadja egyszersmind a választ a kérdésre: bármily fényes sikere és nagy közgazdasági jelentősége volt is az 1876. és 1879-ki kiál- litásoknak, s bármennyire felköltötte is különösen ez utóbbi az egész nemzet érdeklődését és rokonszenvét, megvan-e a lehetőség azon eszközökkel, melyek akár Szegednek, akár Székesfehérvárnak, akár Debreczen- nek, Temesvárnak vagy Pozsonynak rendelkezésére állanak, még egy Zichy Jenő grófnak kitartó eré- lyét, egész ügybuzgóságát és befolyását is latba vetve — lehetséges-e ily eszközökkel egy, nemcsak a kiállítás rendszeressége és teljessége, hanem a látogatók tömege tekintetében is valósággal orszá- gos jellegű kiállítást létrehozni? Ha nem lehetséges, pedig nem lehetséges, akkor a feladat egész nem- zetgazdasági és kulturális jelentőségének megfelelőleg, csak a társadalmi, értelmi, és tegyük hozzá: anyagi erők központjában, az ország fővárosában oldható meg.

A székesfehérvári kiállítás fizető (tehát nem kiállító és nem egyébként közreműködő) látogatóinak számát közel százezerre lehet tenni. Emlékezzünk vissza e látogatókra. Legnagyobb kontingensét a környékeliek és fővárosiak képezték, de lehet-e

akár csak $\frac{1}{10}$ -edre is tenni azok számát, a kik csak 24 órát is töltöttek Albában, és reggel megérkezve, nem tértek volna vissza az esti vonatokkal? Mit lehetett azonban a néhány délelőtti és délutáni órákban, a miket a vendéglő és a kioszk nem vett igénybe, látni, összehasonlítani, tanulmányozni, vagy éppen — megrendelni? Emlékezünk, hogy még a jury-tagoknak is igen bajos volt lakást találni (a derék székesfehérvári polgárság minden elismert hazafias erényei mellett — mint mondják — a vendégszeretetet különben sem gyakorolta ez újabbkori dicsősége napjaiban túlságos mértékben!), és általában a naplemente az idegeneknek csak azon részét találta a városban, a mely helybeli rokonságnak vagy régebbi baráti összeköttetéseknek örvendhetett; még a több napon át a bírálati munkálatoknál egy huzamban elfoglalva volt jurorok között is találkozott nem egy, a ki naponta aludni ment — Budapestre.

Egy 23 ezer lakóssal bíró város nem is szálláshozhatta el azon 1500—2000 idegent, ki a kiállítás tartama alatt ott átlag naponta megfordult, valamint e derék magyar várostól semmi egyéb tekintetben méltányosan többet várni nem lehetett, mint a mit a nemzeti munka ez emlékezetes ünnepélye alkalmával az oda zarándokolt hazai közönségnek nyújtott. Nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy a kiállítások országos jellege nem csak azt feltételezi, hogy a kiállítók részvétele tekintetében legyen országos jellegű a szervezet, hanem a látogatásnak is országos mérveket kell öltetni. Már pedig ha Szegeden egy kiállítóra csak 20 látogató, Székes-

fehérvártt pedig több mint kétannyi időtartam alatt csak 35 látogató esett, holott pl. a közelebbi berlini, bécsi, brüsszeli, düsseldorfi, gráci kiállításokon 2—300 látogatóra jött 1 kiállító: akkor csakis azon következtetésre lehet jutnunk, hogy sem Pozsony, sem Temesvár, sem Debreczen nem következhetik többé Székesfehérvár után, mely a legfényesebben és más provinciális város által többé felül nem mulható sikerrel zárta be a csupán a kiállítási tárgyhalmaz tekintetében, de nem egyszersemind a látogatás mérvére nézve is országos jellegű iparkiállítás saink cyklusát.

Most már Budapesten van a sor.

VI.

(Egy budapesti általános kiállítás kezdeményezése és előmunkálatai 1868-ban és 1879-ben. — Nagy államsegély igénybevétele miatt a terv elejtése. — Az ügy újabbi felkarolása 1876-ban. A II. országos iparosgyűlés tárgyalása és határozata. — Az orsz. m. iparegyesület 1878-iki közgyűlésének utasítása.)

Mihelyt az országos m. iparegyesület az alkotmányos aera beköszöntésével a régi iparegyesület örökségét és missióját átvette, első működési programjában a budapesti országos ipar-kiállítás tervezése is szerepelt. Az 1867-iki párizsi világtárlat után — melyen Magyarország először vett önállólag részt — a hivatalos körök is kezdtek az eszmével megbarátkozni, még pedig a kiállítás keretének nem csak az osztrák, hanem bizonyos megszorításokkal a többi külföldi kiállítókra való kiterjesztése czéloz-

tatván. A jó aratások és exportok, épügy mint a „gründolások“ ez arany korszakában, csakhamar általános viszhangra talált az eszme, úgy hogy Fest Imre kereskedelmi államtitkár, mint a kezdeményező orsz. m. iparegyesület alelnöke, már 1868. július 25-re alakulásra meghívhatta az előkészítő bizottságot. Nem lesz érdektelen, ha a következőkben szó szerint közöljük e bizottság első ülésének jegyzőkönyvét.

„Jegyzőkönyv

az orsz. m. iparegyesület, az orsz. gazdasági egyesület és az orsz. képzőművészeti társulat részéről kiküldött 7—7, illetőleg 3 tagból álló kiállítási bizottság értekezletéről 1868. július 25-én.

Jelen voltak: *Fest Imre*, mint a kezdeményező iparegyesület alelnöke. — Az orsz. iparegyesület részéről: *Posner Károly Lajos*, *Schedl Károly Tivadar*, *Steinacker Ödön*, *Ullmann József*, ifj. gr. *Zichy József* urak. — Az orsz. gazdasági egyesület részéről: *Harkányi Frigyes*, *Morócz István*, dr. *Szabó József*, *Térey Pál*. — Az orsz. képzőművészeti társulat részéről: *Telepi Károly*. Jegyzőkönyvvezető: *Mudrony Soma*.

Fest Imre ur nem mint elnök, hanem mint házigazda az iparegyesület nevében üdvözlí a megjelent bizottsági tagokat s a gyűlést megnyitván, előadja, hogy az orsz. m. iparegyesület, a m. kir. földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszter urnak azon intenciójáról értesülvén, hogy az ország iparérdekeinek emelése czéljából annak idejében egy általános országos iparkiállítás létesíttessék, ezen, a hazai iparviszonyokra minden tekintetben előnyös terv felett indított saját kebelében tárgyalásokat. Az ez irányban folytatott eszmecsere azonban mihamar azon nézetre vezetett, hogy hazánk túlnyomólag mezőgazdasági jelleménél s iparunk csekélyebb fejlettségi fokánál fogva, egy kizárólag iparterményekre szorítózkodó

kiállítás a célnak megfelelő nagyobbszerű mérvet még nem ölthetne, és általában csekélyebb eredményt mutat-hatna fel, mintha a kiállítás a többi hazai termelési ágakat, névszerint a mezőgazdaságot és a képzőművészetet is körébe vonná. Ennek folytán az iparegyesület az orsz. gazdasági egyesületet és képzőművészeti társulatot az előleges kérdések megvitatásában való közreműködésre felszólította, mely felszólításnak engedve, mindkét egyesület örvendetes készséggel karolta fel a tervezett általános hazai kiállítás eszméjét, s a jelen bizottságot megválasztotta. E választás eredménye az iparegyesület által a m. kir. földm., ipar- és keresk. miniszter ural közöltetvén, a miniszter ur szólót, mint az iparegyesület alelnökét, annak kijelentésére hatalmazta fel, hogy a jelen ülésben képviselt három társulat buzgó törekvéseit szives tudomásul vette s egyelőre arra szólítja fel, adjon véleményt azon két legsürgősebb kérdés iránt:

1-ször, mikor és

2-szor, hol volna czélszerű ezen kiállítást létrehozni?

A bizottság ezen kérdések megvitatása előtt a költségeknek mi módon leendő fedezésére; mint oly kérdésre, melynek megoldásától ama két másik előleges kérdés mimódoni megoldása is függ, fordította figyelmét, és a közelebbi időben már nagyobbszerű kiállításoknál gyűjtött tapasztalatok alapján azon egyhangú véleményre jutott, hogy a kiállításnak megfelelő mérvben leendő létesíthetése a költségeknek országos eszközökből való fedezését teszi kívánatossá, sőt majdnem mellőzhetlenné.

E tekintetben tehát a bizottság mindenekelőtt folyamodik a tisztelt közgazdasági miniszter urhoz azon hazafiui kérelemmel, hogy a kiállítási költségeknek országos pénzerővel fedezését gyámolítása alá venni és maga idejében a törvényhozáshoz a szükséges hitel megszavazása végett előterjesztést tenni kegyeskedjék.

Ezek után a bizottság a tanácskozás fő tárgyaira, a tervezett kiállítás idejére és helyére térvén át

az időre, névszerint a kiállítás évére nézve, különösen az ipar szempontjából azon óhaj emeltetik ki, miszerint a kiállítóknak az előkészületekre elegendő idő

engedtéssék, mi végből a bizottság legezészerűbbnek tartaná, hogy a tervezett kiállítás csak 1870. évben tartassék.

Az évszakot illetőleg különösen a mezőgazdaság szempontjából a tavaszi kiállításnak előnyei hangsúlyoztattak az őszi és még inkább a nyári évszakokkal szemben, melyek közül az utóbbi éghajlati viszonyainknál fogva a látogatottságra kedvezőtlenül hatna, mire nézve a bizottság nézete abban központosul

hogy a kiállítás a tavaszi évszakban rendeztesék, még pedig május kezdetétől 6, legfeljebb 8 hét tartamára.

A hely kérdése hozatván szóba, a bizottság e kérdést az emelendő épület kérdésével összefüggőnek ismeri föl, s a tagok véleménye következő megállapításban találkozik:

Ha lehetséges volna, hogy oly állandó épületet lehetne emelni, mely a kiállítás elmúltával valamely más népcélra állandósíthatatnék, ez esetben a városliget mutatkoznék legalkalmasabb helyiségnek. Ha ellenben a kormány csak ideiglenes épületet venne czélba, azaz olyat, melyet kiállítás után ismét le kellene hordatni, a kiállítás nemesak a városligetben, hanem az Orczy-kertben is megtartható volna.

Az előleges kérdések iránt a bizottság ily módon megegyezvén:

A földm., ipar- és kereskedelmi miniszteriumhoz felterjesztés határoztatik intéztetni, melyben a tanácskozás eredménye bemutatvatván, a bizottság további közreműködését a miniszter urnak minden tekintetben és irányban a legnagyobb készséggel felajánlja.

Az előkészítő bizottság ülései ezután szüneteltek egészen 1869. május haváig, a midőn a folytatólagos tanácskozásban ifj. Zichy József gróf elnökle alatt részt vettek: az orsz. m. iparegyesület részéről: Schedl K. Tivadar, Rózsa Lajos, Králik Sámuel, Posner Károly L., Steinacker Ödön, Ullmann József, Mudrony Sóna mint jegyző; az országos gazda-

sági egyesület részéről: Korizmics László, Morócz István, Térey Pál, Visontai Kovách László, Harkányi Frigyes, gróf Zichy Henrik, Dr. Szabó József; a képzőművészeti társulat részéről: Henszelmann Imre, Telepy Károly, Orlay Soma. — Az első előmunkálatokra a miniszterium részéről 1000 frt utalványoztatván, a bizottság egészen augusztus végéig folytatott ülészéseiben a következőkre nézve jött megállapodásra:

A kiállítás éve és tartama legyen 1871. április 15. — július 15-ig, tehát három hó.

A kiállítás helyét legalkalmasabbnak találtatott a városligetben vagy az arénától keletre fekvő rétek és faiskola a közbeeső facsoportozatokkal, vagy a király-utca meghosszabbítása irányában fekvő emelkedett nagy rét (Rondeau) és az ahoz közel fekvő csoportok, vagy a hattyútó mögötti rét, mely két hely közül az előbb nevezettet a bizottság sokkal alkalmasabbnak ismerte, jöllehet a faiskolába levő csemetéket ki kelle ültetni. Csak azon esetre, ha a városligetben alkalmas hely egyáltalán nem volna a városból kieszközölhető, vette a bizottság az Orczy-kertet, továbbá a löportárak körüli térséget, sőt az újpesti szigetet is combinációba.

Az épület alapjára nézve abban történt megállapodás, hogy a főépület hosszas négyszög legyen 150,000 □ lábnyi területtel; az épülethez egy vagy két szárny legyen függeszthető, olyan nagyságban, a minőre szükség leend. A kiállítási csarnok fából lenne építendő, mindazáltal az előleges tervvázlat vasra nézve is elkészítendő lesz. A két, egyelőre

50—50,000 □ lábnyi területre tervezett szárny-épületekben a még megállapítandó módozatok mellett osztrák és külföldi kiállitmányok helyeztet-
nének el.

Felhívás intéztetett az ország összes termelő közönségéhez, továbbá az iparkamarák, iparegyletek, gazdasági egyletekhez, hogy 1869. augusztus hó végéig az igénybe veendő kiállítási térre, valamint a kiállítandó tárgyakra nézve ideiglenes bejelentések útján tájékozassák az előkészítő bizottságot. Ily előzetes bejelentések tényleg nagy számban érkeztek az orsz. m. iparegyesülethez. A városligetben kijelölt térségek átengedése iránt a tanácshoz intézett átiratra pedig egyelőre magán uton biztató választ nyert a bizottság elnöke, ifj. gróf Zichy József.

Végül a következő hozzávetőleges költségvetés terjesztetett a fenti javaslatok kapcsán a közgazdasági miniszteriumhoz:

Az 1871. évi április 15-től július 15-ig tartandó magyarországi általános kiállítás költségvetési tervezete:

Kiadás.

1. Főépület fából:	
Magyarország	150,000 négyszögláb földterület,
Ausztria	50,000 " "
többi külföld	50,000 " "
összesen	250,000□' földter. 2 frtjával 500,000 frt.
Állványok, asztalok, falazat, földtalaj, di- szítés, táblák, lobogók stb. 100,000 "
Állatkiállítási épület hozzátartozókkal 18,000 "
Irodai épület, őrházak sat. 10,000 "

2. Az utak egyengetése és más földmunkák	6,000	frt
Az árok áthidalása	3,800	"
Csatornák	7,000	"
4 nagy kapufő czédula-házakkal	8,000	"
Gáz- és vízvezeték	12,000	"
Kerítés deszkából, kölesönadási illeték 3 óra 2 frtjával, vitel és felállítás .	3,000	"
Kertészeti munkák, szökő-kutak stb..	16,000	"
3. Vasut	20,000	"
4. Irodai költségek és kezelés 1869. évi október 1-től 1871. évi szept. 30-ig, 2 év	30,000	"
5. A kiállítási tárgyak átvétele	54,000	"
6. Őrszemélyzet	16,000	"
7. Az épületek biztosítása	5,000	"
8. Katalógus s egyéb nyomtatványok kiadása	15,000	"
9. Kísérleti telkek gazdasági gépek számára	4,000	"
10. A kiállítók jutalmazása, érmek sat. . .	40,000	"
11. Különféle előre nem látható kiadások .	33,200	"
	<u>901,000</u>	frt.

Bevételek.

1. Kiállítási helypénzek :		
a) Magyarország 150,000 □ láb földterület, továbbá falterület — de leszámítva az utakat és szabad tért — átlagosan (50 krjával)	75,000	frt.
b) Ausztria 50,000 □ láb (1 frt)	50,000	"
c) Többi külföld 50,000 □ láb 2 frtjával	100,000	"
2. Bérleti bevételek a vendéglőkért saját és idegen kezelés alatt	20,000	"
3. Katalógus eladása, a második és többi sorokért fizetendő díjak, hirdetések stb.	40,000	"
4. Belépti díjak 90 nap, átlag 6000 látogató = 540,000 látogató	216,000	"
s pedig 3-szor 30 kr. 3 " 50 1 " 1 frt.		
5. Az üres épület és egyéb tárgyak eladásából	100,000	"
	<u>Összesen</u>	<u>601,000</u> frt.
A kormány által adandó segély	300,000	"
	<u>901,000</u>	frt.

A 300,000 frt államsegély, úgy látszik, végkép lehűtötte a kereskedelmi miniszterium vállalkozási kedvét. Az ügy iránti érdeklődés nyomaival „illetékes helyen“ többé nem találkozunk, és az 1871-iki budapesti általános kiállítás ügye az előkészítő bizottságnak egy évi tervezetései után hallgatag egészen levétetett a napirendről.

* * *

Hét év kellett, míg az ország fővárosában rendezendő iparkiállítás kérdése ismét foglalkoztatni kezdte a szakköröket. A II. országos iparos-gyűlés emlékkönyvében erre vonatkozólag a következő visszapillantással találkozunk:

„1876. szeptember 30-án, tehát kevéssel a szegedi kiállítás után, Ráth Károly, mint az 1872-iki I. orsz. iparos-gyűlés közp. bizottságának elnöke, a főváros tekintélyesebb iparosait, iparbarátokat és orsz. képviselőket gyűlésre hívta magához. Számra nézve mintegy hatvanan voltak jelen. A házigazda e tekintélyes értekezleten visszapillantást tett az ipar terén megindult mozgalmakra és a következő kérdéseket veté föl:

„1. Kivánatosnak és időszerűnek tartja-e az értekezlet egy talán jövő tavasszal (1877) egybehívandó országos iparos-gyűlés megtartását, melynek szakszerűen és alaposan előkészített tárgyait, minden politikai színezetű kérdések kizárásával, a többek közt képezhetnék: az ipartörvény módosítása és az ipari szervezet kérdései, az iparos-oktatásügy, a kereskedelmi és iparkamarák reorganizációja, a szövetségi intézmény okszerű fejlesztése, (raktározási és nyersanyagbeszerzési egyletek kezdeményezése, a fennálló önszegélyző hitelegyletek országos

szövetkezése stb.), a hadfelszerelési szükségleteknek a hazai ipar által való fedezése, a még 1873-ban megállapított, de teljesen hozzáférhetlen műipar-muzeum hasznosítása, egyes nagy iparágakat (malomipar, szeszipar, vasipar, üvegipar stb.) érintő speciális kérdések stb. 2. Kívánatos-e, hogy a legközelebbi országos kiállítás Budapesten rendeztessék? Ha igen: mikor?”

„Az értekezlet hosszas élénk eszmecsere után egyhangúlag elfogadta az indítvány azon részét, mely egy 1877-ben tartandó iparosgyűlésre vonatkozik, a kiállítás megtartására az 1880-ik év hozott javaslatba“.

„Ezen gyűlés és határozat eredményeként tekinthető azon értekezlet, mely ugyancsak a második országos iparosgyűlés érdekében 1877. márczius 26-án a „fővárosi iparosok köré“-ben tartatott. Ez értekezleten főleg a vidéki vezéripartársulatok képviseltették magukat. Képvisele volt 16 vidéki ipartársulat mintegy 30 kiküldött által.

Ezen gyűlés főbb határozatait a következők képezték:

„Az értekezlet egyhangúlag szükségesnek találja az iparkongresszus megtartását és annak 1877. augusztus 20-ára leendő egybehívásával a később választandó központi bizottságot bizza meg. A kongresszus tárgyai lesznek: 1. Az ipartörvény módosítása. 2. Az iparszervezet ügye. 3. Az iparszakoktatás előmozdítása. 4. A szövetségi intézmény fejlesztése, tekintettel a hazai iparra. 5. Egy 1880-ban Budapesten rendezendő országos kiállítás kérdése. 6. A vásárügy szabályozása. 7. A hadfölszerelés kérdése, tekintettel a hazai iparra. 8. Egyes iparágak fejlesztésére vonatkozó javaslatok. 9. A fegyveripar szabályozása. 10. Központi végrehajtó bizottság választása és indítványok. — Ezen kérdések mindegyike szakosztályok által fog előkészítettetni és ezek előadói által készített javaslatok tüzetes indoklással a kongresszus plenumának betérjesztetni.“

„Ugyanezen értekezleten egyhangulag kifejeztetett azon óhaj is, hogy az akkor napirenden levő bank- és vámkérdés ne vétessék föl a kongresszus tárgyai közé, úgy hogy ez minden politikai tendenciától ment legyen. És esetleg a gyűlés megtartása azon időre javasoltatott, midőn ama két sarkalatos közgazdasági kérdés elintéztve lesz.“

„Részint mert a bank- és vámkérdések megoldása jócskán elhúzódtott, részint pedig azért, mert ez időben a párizsi nemzetközi kiállítás is legalább bizonyos tekintetben igénybe vette iparosaink figyelmét és nemsokára egy Székesfehérvárott 1879-ben rendezendő országos kiállítás ügyében országszerte készülődések és előmunkálatok folytak, a fönnebbi két gyűlés óhajtása az iparos kongresszusra nézve csak a folyó évben (1879) érvényesülhetett.“

Az 1879-iki II. országos iparos-gyűlés napirendjére tűzött kiállítási ügy tárgyalását az Emlékkönyv következőleg ismerteti:

Ráth Károly az egészségének helyreállítása végett külföldön tartózkodó előadó Posner Károly Lajos helyettesítésére felkérte, csak röviden kívánja a betérjesztendő határozati javaslatot indokolni. Midőn a székesfehérvári kiállítás az egész ország érdeklődését és rokonszenvét felkölti, talán nem is látszhatik időszerűnek eme várakozáson felül sikerült országos kiállítás első napjaiban már is egy következő kiállítás ügyével foglalkozni. Pedig éppen ez osztatlan érdeklődés és e sok irányban fényes siker növeli azon régi terv jogosultságát, hogy Budapest zárja le az országos kiállítások cyclo-sát. Mert hiszen mindazon szellemi és anyagi eszközök, melyek egy vidéki városból kiinduló, bármily lelkes és bármennyire szakavatott kezdeményezés mellett rendelkezésre állanak, alig mérkőzhetnek a főváros-

ban közreműködni hivatott mindmegannyi tényezővel.

Nem daczára annak, hanem mert Kecskemét, Szeged és Székesfehérvár fokozatos sikerrel megelőzte a fővárost, nem halasztható többé hosszabb időre az oly kiállítás rendezése, mely ép oly rendszeres, mint teljes képét nyujtsa az ország ipari termelésének, mely százezernyi látogatókat vonzzon az ország fővárosába, és mely ne csupán a több hónapokon keresztül becsődülő százezrek kíváncsiságát elégítse ki és ismereteit gyarapítsa, hanem első sorban a legszélesebb körű üzleti eredményeket biztosítsa a kiállítók számára (Általános helyeslés). Nem fényes látványosságról van tehát szó, hanem a budapesti országos kiállításnak főirányzata és első feladata az kell hogy legyen, miszerint az egész országgal megismertesse az egész ország ipari versenyképességét és ez által gátat vessen nem csupán a jó és olcsó, hanem leginkább a rossz és drága külföldi iparcikkek beözönlésének.

Nagyon tévednek tehát azok, a kik 5—10 évre akarnák halasztani a legközelebbi országos kiállítás rendezését, azért, hogy legyen idő a haladásra és a haladás feltüntetésére. Majd ha egyszer teljes rendszeres képét fogjuk ismerni a nemzeti munkaképességnek, akkor igenis hosszú időt kell engedni a hazai iparművesség tovább fejlődésére, de a teljes képét csak a fővárosban összpontosított szellemi és anyagi erőkkal lehet elérni. És mivel ily célból okvetlenül megelőzendő lesz minden újabb vidéki „országos“ kiállítás, a milyennek rendezése hírszerint Debreczen, Pozsony, Arad, Temesvár sz. k. városok részéről már is célba vétetett, a budapesti kiállítás megtartása — a mennyiben kedvezőtlen termelési vagy egyéb előre nem látható viszonyok gátlólag közbe nem lépnek — 1882-re hozatik javaslatba (Általános helyeslés).

Szóló nem fejezheti be rövid előadását a nélkül, hogy meg ne emlékezzék azon férfuról, ki nem csak teremtője volt és e perczben fáradhatlan intézője a székesfehérvári kiállításnak, hanem a ki egyszersmind a magyar ipar ügyének leglelkesebb bajnokai sorába lépett és hivatva van még sokat lendíteni és sokat tenni azon a téren, a melyen őt a hazai iparosság ezrei a legrokonszenvesebben és bizalomteljesen üdvözlik. Ez gróf Zichy Jenő (viharos éljenzés). Szóló indítványozza, hogy a II. orsz. iparos-gyűlés nevében üdvözlő távirat intézessék a grófhhoz, kit csak sokoldalú elfoglaltsága gátolt a gyűlésen való részvételben.

Az indítvány közhelyesléssel találkozván, a távirat szerkesztésével a jegyzők bizatnak meg, mire felolvastatik a következő előadói határozati javaslat:

„Tekintettel azon nagy horderejű befolyásra, melyet iparczikkeink értékesítése, megismertetése és a külföldi iparczikkek iránt általánosan uralkodó elfogultság elenyésztetése körül az országos kiállítások gyakorolnak; tekintettel arra, hogy e kiállítások nemcsak az ipar haladásának föltüntetését mozditják elő, de egyszersmind a verseny élesztése, az izlés nemesítése és általában a különféle czikkek tökélyesítése körül is kiváló szolgálatot tesznek; tekintettel végül arra, hogy a kiállítások terén eddig több kitűnően sikerült országos jellegű vidéki kiállítás alkalmával elért eredményeket egy az ország fővárosában rendezendő és az egész ország minden vidékét és termelési ágait egyaránt rendszeresen felkarolni hivatott iparkiállítás nagyban fokozhatja; mondja ki az országos iparos-gyűlés; hogy egy 1882-ben a fővárosban meg-

tartandó országos iparkiállítás eszméjét helyesli és pártolja, s annak megvalósítását, mint az ország iparos társulataiból alakult kongresszus, azzal kezdeményezi, hogy a képviselt iparosok erkölcsi támogatásáról biztosítja:

hogy a kiállítás sikerének biztosítása érdekében szükségesnek tartja az erre hivatott összes tényezők támogató közreműködését és e célból óhajtja, hogy a törvényhozás, a kormány, a főváros, az összes törvényhatóságok, az orsz. magy. iparegyesület, a kereskedelmi és iparkamarák s általában az összes hazai ipartestületek támogassák ezen, a hazai ipar fejlődését hathatósan előmozdítani és az ország diszére válni hivatott kiállítást“. (Élénk helyeslés.)

Helfy Ignác (Budapest): A kérdés fontosságára való tekintettel más alakban ajánlja az ügyet felkarolni. Valódi országos kiállítás rendezését csak a fővárosban tartja lehetőnek és épen azért, mert méltóvá akarja tenni e kiállítást a fővároshoz, a kiállítást csak kilencz év múlva óhajtja rendeztetni, Magyarország ezredéves fennállásának ünnepe alkalmával. Ez időre oly kiállítást vél létesíthetőnek, mely nemcsak az országnak, de az egész világnak képes volna imponálni.

Márkus Ignác (Budapest): Ajánlja az eredeti indítvány változatlan elfogadását.

Ráth Károly végszavaiban újból utal a tervbe vett kiállítás erkölcsi és anyagi előnyeire, és azon haszonra, mely abból az ország iparosaira és a fővárosra háromolhatnék. És mivel a magyar iparnak e tekintetben már előiskolája volt, ajánlja az eredeti indítványt elfogadás végett. (Helyeslés. Elfogadjuk!)

Elnök: Tehát kimondom a határozatot, mely szerint

„a közp. bizottság javaslata egyhangulag elfogadatik, s egyszersmind h. előadó indítványához képest gróf Zichy Jenőhöz, mint a székesfehérvári országos kiállítás elnökéhez és megteremtőjéhez, a gyűlés elismerését kifejező üdvözlő távirat intéztetni határozatik“.*)

Az ekként 579 ipartestület képviselőjében hozott határozatot megelőzőleg az orsz. m. iparegyesület közgyűlése már 1878. év május havában megbízást adott az egyesületi igazgatóságnak egy a legközelebbi években Budapesten rendezendő országos kiállítás szervezési előmunkálatainak megindítására; azon megjegyzéssel, hogy a kifejtendő actióba mindazon elemek bevonandók lesznek, melyeknek közreműködése kívánatos. Bár az időviszonyoknak remélt kedvezőbb alakulása be nem állván, az előbb 1880. és 1881-re tett, a kongressus által 1882-re enuncióált tárlat rendezésének újabb elhalasztása vált szükségessé, az iparegyesület igazgatósága a nyert utasításhoz képest kezébe vette az ügyet és a maga részéről egy albizottságot küldött ki, a hely-ki-jelölés, valamint az építkezés módozataira és az általános rendezési keretre nézve a szükséges tanulmányok és előmunkálatok megtétele végett.

A következőkben röviden összefoglalva, ismer-tetni kívánjuk a kiállítási hely, épület és általános

*) A távirat szövege a következő: „Gróf Zichy Jenő-nek Székesfehérvárott. A II. orsz. iparos-gyűlés örömmel méltányolván a székesfehérvári orsz. kiállítás sikerét, leg-melgebb háláját és elismerését fejezi ki annak törhetlen erélyű és munkában példás rendezőjének. A II. országos iparos-gyűlés“.

szervezet iránt felmerült és gyakorlati kivibetőségre számítható combinációkat.

VII.

(A kiállítás kerete. — Keleti kiállítás. — A legalkalmasabb hely. — Állandó vagy ideiglenes főépület? — Felmerült különféle tervek. — Az ideiglenes épületek szerkezete és beosztása. — A szervezés általános pontozatai. — Zárszó.)

A mi mindenek előtt a kiállítás általános keretét illeti, erre nézve nemkevésbé eltérők a nézetek, mint arra nézve, hogy mely hely a legalkalmasabb a főváros területén, hogy emeltessék-e ideiglenes vagy állandó épület, s hogy mely évben rendeztessék a kiállítás? Mint láttuk, az 1869-ki terv szerint a tér $\frac{4}{10}$ -ed része Ausztriának és a többi külföldnek lett volna fentartva, a mi részleges nemzetközi tárlat eszméjére vall. Azt hisszük, az internacionális kiállítások gyors egymásutánja és rengeteg deficitjei után, ma már alig akadhatnak nálunk ehez hasonló projektumnak hívei; de még ha az általános időviszonyok és a rendelkezésre álló pénzeszközök kedveznének is az efféle tervezetéseknek, azon közgazdasági és iparfejlesztési érdek, mely a budapesti kiállítás egyedüli létjogát képezi, mérőben kizárja a külföldi iparnak a hazaival való versenyre bocsátását. Mintha bizony détail- és engros-árúkereskedéseink kilencztized része minden utczában nem képeznék e versenynek kevésbé örvendetes állandó színhelyét!

„Nosce te ipsum!“ — csakis ez lehet a mi kiállí-

tási palotánk homlokzatára felírva. És csak a magunk közt való versenynek van ma még értelme és célja. Ha egyes specialis külföldi ipartermékeket mindamelllett kivételesen vendégszeretőleg befogadunk, ez nem történhetik az ipari verseny céljából, hanem kizárólag hasznos technikai ujitások és találmányok, tökélyesbitett munkagépek és iparos segédeszközök, avagy iparművészeti specialitások ismertetése és terjesztése érdekében. Maradjunk tehát szorosán magyar országos iparkiállítás mellett, és ha annak a gazdaság termékeire való kiterjesztése kívántatni fog, tekintsük ezt bár kapcsolatos, de lehetőleg önálló oly osztálynak, melynek összes szervezési teendői a közvetlenül érdekelt illetékes szaktestületek kezdeményének és intézésének maradnak fentartva.

A kiállítás keretének kiterjesztésére nézve figyelemreméltó és eléggé tetszetős eszmét pendített meg a II. országos iparosgyűlés alkalmából a »Pesti Napló«, t. i. a keleti és délkeleti államok kiállításának egyidejű rendezését. Ime a nevezett lap 1879. május 31-ki számában erre vonatkozólag megjelent czikk lényege:

Azt hisszük, hogy a kongresszus a Budapesten tartandó kiállítás eszméje mellett fog szavazni és azt hisszük, hogy ez sikerülni fog teljes mértékben. Tekintettel azonban azon körülményre, hogy mindinkább terjed nálunk a meggyőződés, hogy Magyarország sürgős feladata, gazdasági békés misszióját a kelet felé felvenni, ott keresni kereskedelmi összeköttetéseket, ott szerezni piacot egyes erősebb iparágai számára, propagandát csinálni a magasabb gazdasági kulture és annak intézményei érdekében: bátorkodunk az iparos kongresszus

figyelmébe azon kérdést ajánlani, vajjon nem volna-e czélszerű ezen alkalmat is felhasználni arra, hogy az említett czélt megközelítsük, ez alkalomból megmutatni, hogy komoly szándékunk, melyet nemcsak szavakkal, hanem tettekkel is kifejezünk, ezen misszió teljesítésére egy lépést megtenni az által, hogy a majdan szervezendő kiállítás keretét kiterjesztve, Európa keleti és délkeleti államainak kiállítását rendezzük. Ennek czélja az volna, hogy ezen keleti országok megismerkednének azon iparcikkekkel, melyeket czélszerűen tőlünk vásárolhatnának; a nyugati országok — jó szervezést feltételezve — teljesebben, mint az eddig történt, megismerkednének a keleti és délkeleti államok nyers termékeivel, melyek megszerzésére a magyar kereskedő és különösen a magyar főváros európaiag szervezett nagy kereskedelmi és hitelintézetei mellett legjobb közvetítőnek mutatkoznék.

Ezen speciális keleti és délkelet-európai kiállítás által az érintkezési pontok az egyes államok közt szaporodnának, a kereskedelem megismerkednék új meg új tárgyakkal, az iparos gyártmányainak új piaczaival, mindnyájan az érintkezés és összeköttetés különböző feltételeivel; a kölcsönös bizalom, mely minden gazdasági viszonynak feltétele, erősbülae és azon eszközök és módok, melyek által a kereskedelem ezen iránya, mint ez összes gazdasági szakembereink kívánsága, hathatósan előmozdítottatnék és biztosítottatnék, kézzelfoghatóbban mutatkoznának. Ha olyan városok, mint Sidney és Melbourne, tudnak nagyobb szerű kiállításokat rendezni, és minden arra mutat, hogy e kiállítások sikerülni fognak, úgy Budapest is lehet helye egy olyan kiállításnak, mely egy nagyobb gazdasági területet felkarol. Hogy Magyarország meghívása még általános nemzetközi vállalatoknál sem ignoráltatik, azt az itten megtartott több rendbeli nemzetközi kongresszusok is bizonyították. Tekintve a gazdasági élet jelen helyzetét, mindenütt a nagyobb gazdasági tevékenységet biztosító feltételeket különösen pedig a kisebb keleti államokét találjuk, melyekben az új politikai és közigazgatási rend a gazdasági élet körforgását gyorsítani fogja, tapintatos eljárásnál a siker aligha

egy feltétele is hiányoznék. Ezt bátorkodunk az iparoskongresszus figyelmébe ajánlani.

Bármennyire időszerűnek és fontosnak látszassék is az itt megpendített eszme, mi azt ép oly illusoriusnak és a gyakorlati kivihetőség feltételeit nélkülözőnek tartjuk, mint a legtöbb „keletre magyar!“ jelszó alatt eddig napvilágot látott tetszetős programokat. De hát egészen mellőzve is a közgazdasági politikai nézpontokat, egyszerűen csak két dologra utalunk: vajjon Ausztriához való közjogi és közgazdasági viszonyunknál fogva, megvolna a politikai lehetősége annak, hogy Ausztria kizárásával kiállításunkra meghívjuk Európa keleti és délkeleti államait? És aztán tessék visszaemlékezni, hogy 1873-ban Bécsben a keleti államok oly hatalmasan voltak képviselve, hogy csupán a különféle állami collectiv-kiállításokban résztvett kiállítók számát tizezerre teszik a hivatalos jelentések. És hol volt ez általunk tizedrésznyi dimenzióban sem ismételhető „keleti kiállítás“ közgazdasági és kereskedelmi haszna akár Ausztriára, akár Magyarországra? (— a hol a „keleti piacok“ elfoglalása újabban életelixir-ként praescribáltatik mindazon sok orvos által, a ki nem akarja, vagy a kinek nem szabad felismerni a gazdasági galoppirende Schwindsucht körüneteinek valódi fészket).

Mindazáltal megérdemli az eszme a minden oldalról való újabb megvitátást, mely célból helyén láttuk azt a fentebbiekben feleleveníteni.

Térjünk át a hely kérdésére.

Hogy a budapesti országos kiállítás számára

valamely iskola vagy bármely más féligmeddig alkalmas középület nem áll rendelkezésre, ezt bátran superált dolognak tekinthetjük. De nem kevésbé esik ma már combináción kívül a városliget is azon területekre nézve, melyek 1869-ben első helyen czélba vétettek; a székesfehérvári kiállítás 45,000 □méter területet foglalt el: hol van a városligetnek azon része, melyen csak megközelítőleg is annyi tér állana rendelkezésre, még ha volna is kilátás a fővárosi hatóságtól engedélyt nyerhetni a nagymérvű devastációkra? Ha az Orczykertet a Ludovicium épületével együtt 7—8 hónapra meg lehetne kapni, ez által a kiállítási hely és építkezés kérdése igen kedvező együttes megoldást nyerhetne. Ámde kiki tudja, hogy szó sem lehet a Ludovica akadémiának illetén időleges kisajátításáról, és így a városligeten és Orczykerten kívül kell széjjelnéznünk.

A különben igen alkalmasnak mutatkozó régi lóversenyter a nagy távolság miatt szinte nem jöhet komoly számításba. Hanem ott van az egykori váczitemető elhagyatott területe, 31 hold (1200 □ölével). Nemesak fekvésénél fogva kiválóan alkalmas hely ez hasonló vállalatra, hanem valódi jótétemény volna a főváros közbiztonságára, kulturális és szépművészeti fejlődésére nézve, ha e kietlen centrális vidéken a rendőri razziák hagyományos színhelye akár keresett háztelkek városrészévé, akár pedig a fővárosi közönség kedvenc mulatóhelyévé varázsoltatnék. Még ha nem is háramlanék a tervezett kiállításból egyszersmind roppant anyagi haszon is a fővárosra, a hatóságnak

két kézzel kellene a jó alkalmat megragadni, hogy némely maradandó és különben is elébb-utóbb megteendő szabályozási munkálatok — talaj-nivellirozás és felöltés, parkirozás, csatornázás, vízvezeték stb.— elvállalása által a terv kivitelét biztosítsa.

A régebben temetőnek szolgált, de ezen rendeltetésnek évtizedek óta többé semmi nyomaival sem bíró terület egyenoldalú háromszöget képez, nyugat felől a vácsi-út, délkelet felől a védgát s illetőleg a nagy löportorony-utcza által határolva. A háromszögnek a város felé nyuló csúcsát, mely a kiállítási telep főbejáratául szolgálna, csak a közút szélessége választja el egyfelől az u. n. kis sörcsarnoktól, másfelől az osztr. államvasut pályaudvarától. A város kereskedelmi központjának közelsége, továbbá a pályaudvar és a városliget tözsomszédsága, lóvasut és Duna, — mindez kevés kivánni valót hagy fenn a kiállítási terület fekvésére nézve. Ehez járul, hogy minden építkezés és útalakítás itt egyéb érdekek háborítása, lebontások és költséges helyreállítások nélkül történhetik.

A helyet illetőleg tehát szerencsésen találkozónak a főváros érdekei a sikeres rendezés sokoldalú igényeivel. Nagyobb nehézségek fognak az építkezés kérdése körül felmerülni.

A budapesti kiállítás kérdésével időnként foglalkozott szakkörökben ama nézet volt eddig túlsúlyban, hogy emeltessék állandó kiállítási épület, s egy erre vonatkozó felhívásnak készséggel megfelelve, Steindl Imre tanár ur 1878. év folytán ily állandó épületnek igen szép, gyakorlati

beosztású tervét bocsátotta az orsz. m. iparegyesület rendelkezésére. Ámde mi történjék a kiállítási palotával vagy csárnokkal azután? Erre nézve sokféle terv merült fel. Soroljuk fel azok egynémelyikét.

Legyen az épületnek további állandó rendelkezése befogadni az országos m. iparegyesületet és a fővárosi iparos- kört, továbbá a létesítendő iparmuzeumot; szóval legyen az egyszersmind megvalósítása a sokszor felmerült iparpalota tervének. E javaslat azonban nem veszi számba azon körülményt, hogy a kiállítási főépület csak valamely nagyobb kiterjedésű, tehát távolabb fekvésű térség központját képezheti (mint láttuk több holdnyi területről van szó), holott az említett iparintézet nagyobb távolságban a főváros forgalmi központjaitól egyáltalában nem felelhetne meg rendeltetésének.

Az épület szolgáljon állandóan kiállítási célokra, úgy mint például a müncheni kristálypalota, vagy a párisi Elysée-épület; bizonyos, előre meghatározandó időszakokban rendeztessenek ott országos vagy fővárosi jellegű, avagy specialis kiállítások, egy szintén állandó consortialis közeggel az élén (Németh Imre miniszteri tanácsos javaslata). Ámde nem is vitatva azon kérdést, vajjon a mi viszonyaink közt lehet-e akár csak két-három évenként is siker kilátásával ily periodikus kiállítások rendezésére vállalkozni, mikép lenne a költséges épület időközben hasznosítható? Még ha találkoznék is vállalkozó, a ki azt különben vendéglő vagy mulatóhely, hangversenyek stb. céljára állandóan kibérelné, mely vállalkozó fogná magát azon feltételnek

alávetni, hogy a főhelyiségeket időnként a kiállítás céljaira átengedni tartozzék? Talán felesleges is volna a terv gyakorlati kivitelének további nehézségeit kiemelni; állami vagy municipális bőkezűség megengedheti magának egy üresen álló kiállítási palota luxusát, de pár százezer forintnyi ily természetű „befektetésre“ nem hiszszük hogy nálunk a kellő iparpártoló erszények találkoznának.

Felemlítjük még a Schnierer min. osztálytanácsos által megpendített pálmaház és virágkiállítási csarnok eszméjét, mely szerintünk ugyanazon vállalkozási és finanziaális nehézségekbe ütközik; s végre Posner lovagnak azon javaslatát, hogy a kiállítási épület kérdése hozassék kapcsolatba a főváros által tervezett vásár-csarnokokkal (Markthallen). Építtessenek a kiállítási csarnokok ez utóbbiaknak célbavett constructiója szerint, s a kiállítás után helyeztessenek azok át oda, a hova a város a Markthallékat felállítani szándékozik. Itt csak az a baj van, hogy — hiteles értesülésünk szerint — a fővárosi hatóság végképen elejtette a vásár-csarnokok más nagy városokban sokféle hátránnyal járónak bizonyult élelmezési rendszerét; azonban még ha illetékes helyen nem is tétetett volna le a terv a napirendről, a kiállítás ügyét a városnak valamely jövőbeli új intézményével kapcsolatba hozni, azonos volna az ügynek ad calendae graecas elodázásával.

Nem marad egyéb hátra, mint az ideiglenes építkezéssel megbarátkoznunk. Ennél elesnek nem

csak az épület állandó értékesítésével, hanem egyszer-
mind az alkalmas teleknek örök áron való meg-
szerzésével járó nehézségek; s a mi a költségeket
illeti, csak a székesfehérvári kiállítás eredményeit is
az arányos rentabilitási számítás alapjául véve, és
figyelmen kívül hagyva péld. az 1879-ki berlini
iparkiállításnak szintén ideiglenes építkezés melletti
fényes zárszámadásait: egészen illetékes szakemberek
részletes költségelőirányzata szerint a budapesti orszá-
gos kiállítás belépti díj-, térdíj-, katalogus-, vendéglő-
bérletsorsjáték- s egyéb jövedelmei, az építési anyag
értékesítésével együtt bőven fedezni fogják az épít-
kezés és berendezés, a szervezés és adminisztráció
tetemes költségeit.

Ki nem terjeszkedve az eddigi előmunkálatok
folyamán készített költségvetési tervezetekre, a
következőkben ismertetjük a kiállítási főépület szer-
kezetét és beosztását, az országos m. iparegyesület
ideigl. előkészítő bizottságának, s illetőleg Kauser
József és Voyta Adolf (Pápa) építészek együttes
tervezése nyomán; el nem mulaszthatván e helyt
is meleg köszönetnek kifejezést adni azon ügybuzgó
készségért és fáradozásért, melylyel az említett
építész urak a kiállítási előtanulmányokat kiváló
szakavatottsággal előmozdítani szivesek voltak.

A tervezett kiállítási főépületre esnék	12,800	□	méter.
„ „ „ gépudvarra	20,000	„	„
Ennek fedett színjeire	2,200	„	„
Kezelési épületre	740	„	„
Borcsarnokra	600	„	„
Verandákra	1,400	„	„

A többi fenmaradó hely parkirozott alakban egyéb felemlítendő czélokra marad fenn.

A kiállítási telep főépületének alakja egy derékszögű szabályos egyenközény (Parallelogramm), mely a tengelynek megfelelőleg egy hármás hajóju 180 m. hosszú főcsarnokkal, ezzel párhuzamosan pedig hasonló hosszúságú és az egyenközény szélső oldalait képező mellécsarnokkal bir. Ezeket egyenlő távolban, azaz az egyenközény kisebb tengelyének és kisebb 90 méternyi oldalainak megfelelőleg, a főcsarnok középhajójával egyenlő szélességű keresztcsarnokok (Transepte) metszik át, melyek közül a városhoz legközelebb eső egyszersmind előcsarnoknak tekinthető.

A főcsarnokok 15 m. szélesek és 13.5 m. magasak; a mellécsarnokok 10 méter szélességűek és 8 m. magasak. A középső 3 hajójú főcsarnok e kettőnek kombinációjából állván, 35 m. széles. A csarnokok átmetszése által eredő 4 udvar nyílt verandák által körülvelt kisebb parkokat alkot.

A beosztás fentebbi módszere mellett sikerülni fog a kiállításokon annyira előnyös csoport-beosztást rendszeresen keresztül vinni, és a nemkülönben czélirányos csoport-központokat (Haupt-Gruppen) alkotni.

A teleknek a főépület által el nem foglalt részei a következőképen hasznosíthatnak: A váczi ut felől fenmaradó részben a középső kis tengelynek megfelelőleg, a kezelési épület helyzetetik úgy hogy homlokzatjával a váczi országot vonalába essék; körülötte pedig parkirozott modorban az egyes nagyobb kiállítók külön pavillonjai helyzetetnének el. Ez oldalról a gépcsarnok és az országot között elegendő tér fog fenmaradni a különböző járművek állomásozó helyéül.

A kezelési épületben a Jury helyiségein és egy nagy gyűlés- vagy előadási termen kívül a szükséges különböző irodai és hivatalos helyiségek a sajtó, posta-s távirda, a rend- és tűzörség számára tervezetnek.

A főépület előcsarnoka előtt fenmaradó rész „kioszk“-nak és átellenébe helyezendő zenekarnak tartatik fenn. Az illető vállalkozó terhére építendő egy vagy két nagyobb vendéglő a gépcsarnok mögötti parkirozott tér szegleteiben tervezetik.

A teleknek a főépület és a löportorony uteza közti részébe a borsarnok (kostoló helyiséggel és pinczével) továbbá parkszerű csoportosításban azon kiállítási tárgyak helyezendők el, melyek a szabad ég alatt hagyhatók, mint a nyerstermények némelyike, fák, agyaggyártmányok, cement-öntvények stb.

A főépületnek mintegy folytatását képezik a várostól kifelé eső részben a 7,5 m. mélységű, egyik oldalról nyílt gépkiallitási szinek, egy nagy derékszögű gépudvar körül akként csoportosítva, hogy az egyes részek közt 10 m. térség maradjon a közlekedés számára.

A főépület szerkezete ugynevezett fiókatfalból (Riegelwand) volna előállítandó, mely a célba vett rövid tartamú használatba vételre okvetlenül költség, gyors elkészítés és a lebontás utáni értékesítés szempontjából a legegyszerűbben alkalmazható.

A földészék-szerkezetek láthatók lesznek, de általában fából és gyenge festéssel egyszersmind a beldíszítést emelni fogják, azonkívül, kivált a mellécsarnokoknál, a szerkezet alacsonyabb volta alkalmas nyujt bármi fényesebb belső díszítésre, különösen ha a falak olcsóbb színes szövettel (Jute) bevonatnak.

A padló a sajátképeni kiállítási tárgyak alatt egy lépcsőfokkal emelkedettebb leendő a többi padlózatosságnál és deszkából készülne. Az egyéb járdás rész cement-betonból van tervezve könnyebb lemoshatósága szempontjából.

A tetőzet Asphalt papirlemezekkel fedetnék, és szegélyei bádok csatornákkal és levezető csövekkel fogának ellátni.

Egyáltalában az ugynevezett könnyebbszerű építkezési módor van szem előtt tartva, minthogy eléggé alkalmas rövid időtartamra szánt épületeknél kellő dísz kifejtésére, a nélkül, hogy a költségek e tekintetben szükségtelenül igénybe vétetnének. Különös gond fordítatik a főbejáratok nagyobb arányokban tartott kapuzatos kiművelésére és a többi bejáratok díszesebb kivitelére.

A kiállításokban tapasztalatilag a magas oldalvilágosság a kiállított tárgyakra legelőnyösebb, kivált ha azt több oldalról nyerni sikerül, a mi ezen tervetben különösen szem előtt van tartva. Az oldalfalak

hosszában mindkét oldalról azok magasságának felső $\frac{2}{5}$ -de egész üvegfalnak látszik, mely a napsugarak túlságos behatása ellen kívülről alkalmazandó ponyva-redőnyökkel lesz ellátva. A kisebb galleriákban könnyen lesz alkalmazható egyes esetekben a fölülről való világítás is.

Valamennyi csarnok ugynevezett nyereg szellőztetést (Dachreiter-Ventilation) nyerend.

A tűzbiztonság szempontjából 10 méternyi távolságban mindenütt tűzcsapok alkalmaztatnak, nagyobb távolságban pedig olyanok, melyek a helybeli tűzoltók tömlőivel egybevágó szájnyílással bírnak. Azonkívül a tetőzeten végig szintén vízvezetéki cső fog alkalmaztatni, melynek kiömlése alulról szabályozható.

* * *

A jelen tanulmány folyamában főbb körvonalai-
ban kifejtett irányelveknek megfelelőleg egy javaslat fekszik az országos m. iparegyesület igazgatósága előtt, megvitatás és kellő időben az erre hivatott többi tényezőkkel egyetértőleg leendő érvényesítés végett. A költségvetési- és műszaki tervezetekkel felszerelt programponozat így szól:

Javaslat

a Budapesten rendezendő országos kiállítás szervezete tárgyában.

Tekintve, hogy azon közgazdasági és iparfejlesztési eredmények, melyek hazánkban az országos kiállítások rendezése által céloztatnak, egy vidéki városban rendelkezésre álló anyagi és szellemi eszközökkel továbbra nem fokozhatók; továbbá

tekintettel arra, hogy egy Budapesten rendezendő országos kiállítás leendő hivatala egyfelől a minden részleteiben rendszeres szervezés, másfelől az

ország ipari termelése feltüntetésének teljessége által, de a mellett a kiállítók közvetlen üzleti érdekeinek érvényesítésére nézve is mint első valóssággal országos keretű köztárlat szerepelni és az országos kiállítások cyklusát hosszabb időre befejezni;

az orsz. m. iparegyesület 1878. évi május 26-án tartott közgyűlésének egyhangú határozata, és az 1879. évi II. orsz. iparosgyűlés enuncziációja alapján határozza el az igazgatóság:

1. Az orsz. m. iparegyesület — az összes hivatott társadalmi, hatósági és szaktényezők bevonása mellett — kezdeményezi a budapesti országos kiállítás rendezését.

A kiállítás évének meghatározása a most említett összes bevonandó tényezők közös végmegállapodásának tartatik fenn.

2. A kiállítás egyelőre a legtágabb értelemben vett ipari termékekre kiterjedőleg kezdeményeztetik.

Nem Magyarorszáiban előállított tárgyak versenyre egyáltalán nem, kiállításra pedig — elkülönítve — csak annyiban bocsáttatnak, a mennyiben azok a gazdaság különböző ágaiban hasznosítható javított gépeket és szerszámokat, avagy új vagy tökéletesített ipari segédeszközöket, és végre kiváló iparművészeti specialitásokat képeznek.

A mennyiben gazdasági- és állat-kiállítás kapcsolatos rendezése fog elhatározatni, annak szervezése az orsz. gazdasági egyesületnek tartatik fenn.

Minden termelési és tudományos vagy művészeti főcsoportok szervezése körüli teendőök — az általános kereten belől — az illető központi szakintézetek avagy egyesületek hatáskörébe esnek. (Mérnök- és építész-egylet, orsz. földtani társulat, orsz. erdészeti egylet, képzőművészeti társulat stb.)

3. Az állami támogatás — az esetleg törvényhozásilag megállapítandó pénzsegélyen kívül — főleg három irányban lesz kikérendő: *a)* közlekedési és vitelbér-kedvezmények, *b)* állami intézeteknek és vállalatoknak a kiállításban való részvétele, *c)* sorsjáték engedélyezése, melynek mennél nagyobb számú nyeremény-tárgyait kizárólag technikai- vagy műbecsű kiállítmányok képeznék.

A fővárosi törvényhatóság részéről kieszközlendő lenne: a kiállítási területnek ingyenes átengedése a megfelelő időtartamra, továbbá a föld-, csatornázási, víz- és légszerveszetéki munkák előállítása, végre a költségmentes vízhasználat.

4. A kiállítás fővédnökségére Rudolf trónörökös, és az orsz. m. iparegyesület fővédnöke: József főherceg ö. cs. és kir. fenségeik lennének felkérendők.

A kiállítási országos nagybizottmány tiszteletbeli elnöke: a földm., ipar- és keresk. minister; elnöke: Budapest főváros főpolgármestere.

A szűkebb körű létesítő bizottság a kezdeményező orsz. m. iparegyesület, továbbá a budapesti keresk. és iparkamara, a m. általános iparegyesület, a 2. pont alatt felsorolt szaktestületek, továbbá a garancia-alap részvényeseinek arányos képvisellete alapján alakul.

5. Aláírások avagy részvény-jegyek kibocsátása útján legalább 50,000 frt garancia-alap lenne biztosítandó a kiviteli munkálatoknak bármely irányban leendő tényleges megkezdése előtt.

A garancia-alaphoz való hozzájárulás, annak arányához mérten biztosít: *a)* tagságot avagy képviseltetési jogot az orsz. nagy bizottmányban s illetőleg a létesítő bizottságban; *b)* előjogot a kiállítási hely kijelölésére nézve; *c)* netán a szükséghez képest befizetendő összegeknek betudását a térdijba.

6. A kiállítás helyéül a 31 hold területű u. n. régi váczi temető mutatkozik legalkalmasabbnak. Az iparkiállítás mintegy 18 holdat foglalna el, a többi terület az esetleg rendezendő termény- és állatkiállítás számára tartatván fenn.

Az ideiglenes kiállítási főépület fiókrat-fal (Fachwerk) constructio szerint 12,000 □ méter fedett térre, azonkívül a nyitott faszinekkal körül-épített gépudvar mintegy 20,000 □ méterre tervezetik. A többi parkirozandó területen a kiállítási pavillonok, vendéglők, administrationalis épületek stb. helyeztetnének el.

Az építési, továbbá szervezési és kezelési költségek akként állapítandók meg, hogy— $4\frac{1}{2}$ —5 havi kiállítási tartam alatt — már 600,000 fizető látogató utáni bevételekből, továbbá a térdíjak, a katalogus, sorsjáték stb. várható minimális jövedelméből teljes fedezetet nyerjenek (l. a részletes tervrajzokat és költségelőirányzatot).

A kiállítás tartama: május közepétől szeptember végéig vagy október közepéig.

7. Az elfogadott bejelentések nem biztosítják a tárgyak befogadását, hanem előbirálatnak lehet helye.

A végrehajtó bizottság a kiállított tárgyak eladását a kiállítási alap javára eső mérsékelt díj mellett közvetíti.

A belépti díj hétköznapiokon 50 kr., ünnep- és vasárnapokon 30 kr. Iparos segéd munkások és tanoncok — társulati igazolvány mellett — mérsékelt belépti díjt fizetnek.

8. Több százezer 20—25 kros sorsjegy kibocsátására kérendő felsőbb engedély. A sorsjáték nyeremény tárgyait kizárólag kiállított tárgyak, s pedig egyfelől szegényebb sorsú kiállítók készitmé-

neyei, másfelől kiválóbb ipartechnciai vagy iparművészeti haladást feltüntető kiállítványok képezhetik.

9. A katalógus szerkesztése olyképen készítenendő elő, hogy az mulhatlanul a megnyitás napján megjelenhessen, és a kiállítók üzleti és termelési viszonyainak vázlatos megismertetését a megállapítandó rendszer szerint magában foglalja. A katalógusnak ezenkívül magában kellene foglalni az egyes iparágak fejlődési fokának rövid jellemzését, viszonyítva azon országokhoz, melyekkel versenyre vagyunk utalva.

10. A Jury alakítása fele részben az egyes csoportbeli kiállítók, fele részben pedig a kiállítási végrehajtó bizottság választásának tartatik fenn. Oly kiállító, ki egyszeresmind jury-tag, feltétlenül „hors concours“ marad.

A Jury által odaitélendő jutalmak állanak: *a*) nagy díszokmányokból („grand prix“), melyeknek száma azonban 100-at semmi esetben meg nem haladhat; *b*) a jutalom odaitélésének indokolását tartalmazó diplomákból (versenyképesség, exportképesség, nagyban termelés, új iparág meghonosítása, új találmány, munkaerők kiképzése, iparművészeti érdem stb.) — A *b*) alatti diplomák kiegészítését képező érmek minden jutalmazott kiállítóra nézve egyenlők.

Ehez képest a kiállítási verseny tárgyát, nem mint eddig, az érmek fokozata, hanem kizárólag annak feltüntetése képezi, hogy a kiállító az ekként megállapítandó versenyképességi kategóriákban iparát mely színvonalra volt képes emelni.

* * *

Ezzel tanulmányunk végéhez értünk. Az ismét napirendre került budapesti orsz. kiállításnak volt elegendő előiskolája, és a kérdés egyébként is

minden irányban eléggé érlelődött, hogy immár az elméleti tervezetések a komoly létesítési munkálatoknak engedjenek tért.

Nem volt minden haszon nélkül az ügyre nézve, ha sikerült mennél több híveket szereznünk azon irányzatnak, melyet már e terjedelmes cikksorozat bevezető soraiban kiemeltünk, s mely szerint a költséges látványosságoknak ép úgy mint a repraesentationális külsőségeknek és személyes versengéseknek ezentúl teljesen háttérbe kell szorulni; e helyett rendszernek kell lenni a szervezet minden ágazataiban; egyszóval: az iparkiallitásoknak ezéltudatosan beillesztve kell lenni a nemzeti iparunk emelésére irányzott állami és társadalmi törekvések egységes nagy keretébe.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

FÜGGELÉK.

Külföldi kiállítások 1881-ben.

Altona. Kézműiparigépek nemzetközi kiállítása, augusztus 18-tól október 17-ig.

Bécs. Butoriparkiállítás május hó 1-től június hó 15-éig.

Bécsben korsókiállítás rendeztetik ez év folyamában Rainer főhg. védnöksége alatt, melyen minden korból és bárminemű anyagokból és formában készült korsók lesznek kiállítva.

Berlin. Szabadalmi kiállítás. A német birodalomban szabadalmazott iparcikkek kiállítása.

Berlin. Tanonczmunkák kiállítása ápril havában, rendezi a berlini városi hatóság.

Boroszlóban még ez év folyamában tartják meg a siléziai iparkiállítást.

Braunschweig. Építészeti kiállítás, július 1-jétől október 1-ig. A kiállítás czélja, a német biro-

dalom építészeti iparában előforduló nyers anyagokat s ezek feldolgozására szolgáló eszközöket, segédgépeket stb. s kézműipar- vagy gyárilag előállított iparcikkeket föltüntetni.

Brünnben ez év folyamában morvaországi ipar- s műipar-kiállítás tartatik.

Cleve. Nemzetközi vadászati czikkek kiállítása ez év folyamában.

Coburgi iparkiállítás ez év folyamában.

Égerben, Csehországban, folyó év derekán az ottani iparkamara s iparegylet műipari, ipari s gazdasági kiállítást rendeznek.

Frankfurt, Majna mellett. Nemzetközi bőrkiállítás ez év folyamában, a bőrpar s a bőríparral rokon termelési ágak készítményei számára. A bőr- ipar mellett kizárólag a nyersanyag, félkész czikkek, segédszerek, gépek és készülékek állithatók ki.

Frankfurtban a folyó évben még nagyobb szerű általános kiállítás (Németország számára), német szabadalmi és védjegy-kiállítás, egy frankfurti helyi kiállítás, Németországra terjedő kertészeti kiállítás és végül nemzetközi balneológiai kiállítás is rendeztetik.

Halle-i iparkiállítás ez év folyamában.

Hannover. Kovácsok kiállítása, május havában, melyen a kovácsipar körébe tartozó gépek, szerszámok, eszközök és anyagok lesznek bemutatva.

Karlsruhe. Badeni iparkiállítás, augusztus és szeptember hónapokban, a műipar, képzőművészet, ipar s a műipari emlékek köréből.

London. Nemzetközi papir-iparkiállítás július 14-től 27-ig. Kiállíthatók a papirgyártáshoz szükséges nyersanyag, gépek, vegyészeti szerek és kész papírárúk. Nemzetközi liszt-iparkiállítás május hóban.

Linzben szeptember havában nyílik meg a felső-ausztriai iparkiállítás.

Lipcse. Gépkiallítás, vásárral összekötve, június 16-án nyílik meg és június 19-ig tart.

Milanóban felső Olaszország iparcikkeiből még ez év folyamában tartják meg a tervezett kiállítást.

Moszkvai iparkiállítás május 1/13-tól okt. 1/13-ig. Tárgyai ipari, gazdasági, művészeti és oktatási tárgyak.

Páris. Nemzetközi kiállítás villany-készülékek számára.

Porto-Alegreben ez évi okt. 1-től decz. 31-ig német-brazíliai iparműkiállítás rendeztetik.

Prágában ez év ápril hó 15-től június 15-ig művészeti kiállítás lesz.

Salzburgban május 1-jén nyílik meg a műipari tárgyaktól rendezendő kiállítás.

Stockholmban is általános ipar s műipari kiállítás rendeztetik ez év folyamában.

Stuttgart. A württembergi országos iparkiállítás 1881. május 14-én nyílik meg. A kiállítás sorsjátékkal van összekapcsolva. Kiadatik 300,000 darab sorsjegy egy márkjával.

Weimarban művészeti és műipari kiállítás nyílt meg ez év elején, mely lehetőleg állandósíttatni fog.

Zürichben ez év folyamában a keleti Svájez iparezikkeiből általános kiállítás rendeztetik.

DE BALLAGI GÉZA.

